

515

Ο ΛΟΓΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Α' - ΑΡΙΘ. 1.

515

ΡΩΛΗ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

1918.

ΟΙ ΕΥΖΩΝΟΙ

Σ. Ε. Ε. Π. Ι.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. 448

6Α/14

Τῆς πύθ ρωμαϊκῆς λεβεντιᾶς χαροκαμένη γέννα,
 οὐς χυρετῶ! Τὸ διάβα σας μου ξεγελάει τὸ νοῦ,
 καὶ ἀπ' τὰ κορμιά σας μοῦρξεται τὰ μαρμαροχυμένα
 κυματιστὸ καὶ ὀλόδροσο τ' ἀγέρι τοῦ βουνοῦ.

BELEDIYE
KITAPARI

Μέου σας ἔσμιξε ἡ φοιτιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ
 σὺν καίτι ἀπ' τὴν παράτολμη τῶν Σλαβιᾶτη φρένα,
 σὺν καίτι ἀπ' τὴ θρησκόληπτη φυχὴ Βυζαντινοῦ
 καὶ καίτι ἀπ' τὴν ἀστείρευτη ἀνοχὴ τοῦ Εἰκοσιένα.

Θέτε φλογέρας λάλημα; θέτε γοργὸ παιᾶνα;
 θέτε γιὰ σᾶς μοναστηριοῦ καλογριὰ καμπάνα;
 ὅ,τι καὶ ἂν πάρη ὁ στίχος μου θάνατι φτωχό, νεκρό,

γιατὶ ἔχει τὸ τσαρούχι σας τῆς φήμης τὸ φτερό,
 γιατί σὲ κάθε μιὰ χυτὴ τῆς φουσιανέλας λόξα
 λὶς κ' ἓνα φῶς ἀνέσπερο σᾶς ἔχει βιάλ' ἢ Δόξα.

Ο. ΜΠΕΚΕΣ

ΤΟΛΜΗΣΟΝ ΦΡΟΝΕΙΝ

Σκοπὸς τοῦ Περιδικοῦ μας, νὰ συναθροίσουμε γύρω σ' ἓνα κέντρο φωτεινῶν ἐκείνους καὶ νοιώσανε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐλευθερώσουν τὴν ἐθνικὴ μας ψυχὴ ἀπὸ τὸν ὕπνο τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀπὸ τὴν σκλαβιά τῆς ἀνεκτικότητος.

Οἱ πλάστες τῆς ἀτομικῆς μας συνείδησης, οἱ δασκάλοι, μᾶς ἔμαθαν νὰ περιφρονοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας. Μᾶς ἔπεισαν μὲ τὸ ρητορικὸ τους ροχαλητὸ — καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκπαίδευσής μας — πὼς εἴμαστε μικροὶ καὶ βάρβαροι μπροστὰ στὸ μεσογράνισμα τοῦ προγονικοῦ μας πολιτισμοῦ. Σχεῖσαν νὰ μᾶς ποῦνε — καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς κάθε ἐκπαίδευσης — πὼς, ὅσο μικροὶ καὶ ἂν εἴμαστε, ἔχουμε ἀπέναντι τῶν πεθαμένων τὴν ὑπεροχὴ τῆς ζωῆς.

Οἱ μορφωτῆς τῆς κοινωνικῆς μας συνείδησης, οἱ παπᾶδες, μᾶς ἔμαθαν ν' ἀνεχόμεθα τὸν ἑαυτὸ μας. Ἀμόρφωτοι, γιατί τρομάζουν τὴ δουλειά, ἀνήθικοι, γιατί δὲν νοιώθουν τὴν ἀποστολὴ τους, γερμίσανε τὸ ρᾶσο τους μὲ τὸν ταρτουφισμό τοῦ παράσιτου καὶ προσπάθησαν νὰ στερεώσουν μεταξὺ τους καὶ τῆς κοινωνίας τὴ συναλλαγὴ τῆς ἀνεκτικότητος.

Ὁ « ΛΟΓΟΣ » ἔρχεται νὰ κρούσῃ μέσα στὴ νεκρὴ μας πολιτεία μιὰν ἀναστασιμὴν καμπάνιαν.

Σκοπὸς μας, νὰ δυναμώσουμε κάθε παλμὸ μελλοντικῆς δημιουργίας ἐκεῖ πού βρίσκεται, νὰ τὸν ξεκινήσουμε ἐκεῖ πού βρίσκεται ἀκόμη νεκρωμένος. Τὸ σῶστημά μας: Δὲν ἔχουμε κανένα, δὲ θέλουμε κανένα. Λατρεύουμε πολὺ τὴ Ζωή, γνωρίζουμε καλὰ τὴν παντοδυναμίαν της γιὰ νὰ τολμήσουμε νὰ τὴν ὑποτάξουμε ἀμέσως σὲ συστήματα. Εὐχόμεσθε καὶ περιμένουμε νὰ μᾶς ἐπιβάλλῃ ἐκείνη τὸ δικό της.

Ὅταν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐθνικῆς μας ὀλότητος νοιώσῃ κατάβαθα, ὄχι μὲ τὴν ὑποκριτικὴ κακοήθεια τῆς ψευδαισθησίας, τὴν ἀνάγκη τῆς ὑγείας, τότε ἡ σωτηρία εἶναι βέβαιη. Τότε θὰ κατορθώσουμε τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ ἐγὼ μας, ὅ,τι δὲν κατορθώσαμε ἀκόμη ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες ἀναπνοῆς, ἴσως ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού οἱ ἀετοὶ τῆς Ρώμης σκεπάζοντες τὸν ἥλιο μὲ τὰ σιδερένια τους φτερά σβύσαν μέσ' ἀπὸ τὴν καρδιά μας τὴ λατρεία τῆς ζωῆς.

Τὰ συστήματα γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη. Αὐτῆνα πρέπει πρῶτα νὰ νοιώσουμε, τὴν ἀνάγκη τῆς ἀτομικῆς μας δημιουργίας ἀπάνω στὸ γρανίτη τῆς αὐτοπεποίθησης.

Μὲ τέτοια λόγια ἀναγγείλαμε στὸ κοινὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Περιδικοῦ μας.

Τὰ στενὰ σύνορα μιᾶς ἀγγελίας δὲν μπορούσαν βέβαια νὰ περιλάβουν, δὲ λέμε κάποιο ἄρτιον, μὰ κάποιο στοιχοσιμὸν ζετούλιγμα τῆς σκέψης μας. Ἡ ταπεινὴ τῆς ἀποστολῆς παραλοδοῦσιν σημαντικὰ τὴν ἐκφρασὴν μας καὶ μᾶς ἐμπόδιζε — ἡμᾶς, πού βαπτισθήκαμε στὴν κολυμηθῆρα τοῦ Λόγου — νὰ θρονιάσουμε μέσα της τὴν ἐπισημότερη καὶ ζωικότερη λέξη πού συνέλαβε ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, βαθιὰ τρικνημομένος ἀπὸ τὸν πλατύτερον παλμὸ τῆς ζωῆς. Σήμερα μαγαλόστομα

τινάξουμε τὴ λέξη μετὰ δυναμωμένοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα εὐτυχιστέρων λαῶν, ἐτοιμάσουμε κ' ἡμεῖς τὴν κοινωνικὴν μας Ἐπανόστασιν.

Νοιώσαμε τυραννικὴν σιὰ νεῦρα μας τὴν κούρασιν τῆς ἡσυχίας κ' ἐξευτελεστικὴν σιὰ σκέψιν μετὰ τὴν νεκρὰ τῆς φρονιμάδας. Ποθοῦμε τὴν ἀλλαγὴν μὲ τὴν πεποίθησιν πὼς ὅσο τρελλὰ κ' ἂν πάρῃ τὸ δρόμο της, ὅσο ἀστόχαστα καὶ ἂν καταφῆρῃ τὰ χτυπήματά της, ὅσο καταστραφικὰ καὶ ἂν σπείρῃ τὸ ἔ, εἶπαι, θὰ θάψῃ ἐξάπαντος τὸ παρελθόν καὶ θὰ γεννήσῃ ἐξάπαντος τὸ μέλλον. Καὶ τὸ μέλλον εἶναι ἡ ἀπέραντη, μυστηριακὴ καὶ δυσκολοῦξαιδῃ Σαχάρα πού δὲν τόλμησαν ποτὲ ν' ἀντικρύσουν τὰ ρωμαίικα μάτια. Μᾶς σκλάβωνε πολὺ τὸ παρελθόν. Ἀβουλοὶ καὶ ἀνασκητικοὶ, προσπαθοῦσαμε νὰ ζήσουμε τὴ ζωὴ τῶν περασμένων, τῶν περασμένων πού πεθάναν, καὶ ἂν δὲν ξαφνίζονταν, καὶ ἂν δὲν ταράζανε τὴν ὀπτασίαν μας μερικὰ φτωχικοὶ ὀπίδοι τῆς ἀλήθειας, θὰ φθάναμε, πρὶν ἀκόμη τελειώσῃ ὁ πρώτος αἰῶνας τῆς περιφρημῆς ἀνεξαρτησίας μας, γραμματισμένοι βέβαια καὶ σοφολογιώτατοι, στὴν ποθομένη Νιρβάνα τῆς πολιτικῆς, ἴσως καὶ τῆς ἐθνικῆς μας ἀκόμη ἀνεπαρξίας.

Βέβαια, ἡ ἀπεριόριστη ὀρμὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς προσόδου, τὸ γενναῖον ποδοβολητὸ τῶν ξένων λαῶν μᾶς ἔσπρυνε κ' ἡμᾶς σὰ σώματα ἀκυβέρνητα, σὰν οργανισμοὺς ὑπνοτισμένους καὶ ἀσυνείδητους, πρὸς τίς φωτόλουστεις κορυφὰς τῆς ἰδιολογίας τους. Καὶ παρουσιάζαμε τότε τὸ κομικὸ φαινόμενον λαοῦ πού προχωροῦσε μὲ τὴν ῥάχη, ἐπίμονον γυρισμένος πρὸς τὸ παρελθόν, καὶ μὲ μάτια ἠλίθια ἀπὸ τοὺς φουσκωμένους ρητορισμοὺς τῆς Ἱστορίας πού εἶναι ἀνίκανη γὰ καθορίσῃ τὸν κανόνα μιᾶς σύγχρονης ζωῆς, γιατί εἶναι ἀνίκανη νὰ δώσῃ μιὰν ἀληθινὴν καὶ τέλει ἀναπαράστασιν τῶν περασμένων. « Φαναρίζομαι, λέγει ὁ Φίλοσοφος ἐπὶ μαθητῆν των, πὼς ὁ ἄνθρωπος μέσα σὲ παλιὰς περιγεγραμμένους τὴν ἰσὴν πηγὴν πού θὰ σβύσῃ τὴ δίψαν πού σὲ τρώγει. Κατέβη βαθιὰ μίς στὴν καρδίαν σου καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου ἐκεῖνο πού δὲ θὰ βρῆς ἄλλο. Φίλε μου, τὸ παρελθόν εἶναι γιὰ μᾶς ἓνα βιβλίον σφραγισμένον μὲ ἑπτὰ σφραγίδες. Κ' ἐκεῖνο πού ὀνομάζεις πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶναι κατὰ βάθος παρά τὸ πνεῦμα τῶν ἱστορικῶν πού σκέφθηκαν σὲ περασμένους καιρούς. Σοῦ φαίνεται πὼς βλέπεις νευρόσπαστα ν' ἀπαγγέλλουνε μὲ στόμφο κομπώδη γυναικῶς. — Οἱ πρόγονοι, ὅσο μεγάλοι καὶ ἂν εἶναι, πρέπει νὰ θεωροῦνται σὰν πρόδρομοι τῶν ἀπογόνων. Μόνον μιὰ τέτοια ἀντιλήψιν βεβαίως τοὺς ξένους λαοὺς νὰ ξεπερᾶσιν τοὺς προγόνους τους. Ἐμεῖς, ἀρνηθήκαμε τὸν ἑαυτὸν μας. Κι ἀντὶ, θρημένοι ἀπὸ τὰ φῶτα τους, νὰ νοιώσουμε μέσα μας τὴ δύναμιν κάποιας ἀτομικῆς δημιουργίας, ἡμεῖς, τυφλωμένοι ἀπὸ τὰ φῶτα τους, πιστέψαμε ἐπὶ γὰρ ἰσχυρισμὸν πὼς ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ἐξάντηλε τὴν ἀνθρώπινον σκέψιν, πὼς ἡ ἀνθρωπότητα δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνώτερον πολιτισμὸν, πὼς ἡ χώρα τῶν Ἀθηναίων συνορεύει μὲ τὴν χώρα τῶν Θεῶν, ἀρνηθήκαμε τὸ μέλλον, ξεπετάξαμε τὸ ἐγὼ μας, κ' ἐνῶ τριγύρω μας ὀργιάζε ἡ ζωὴ, ἡμεῖς, ἀρρωστημένοι ἀπὸ τὴν παθολογικὴν μας προγονολατρεία, περιμέναμε, οἱ μακάριοι, νὰ κατεβούμε στὴν χώρα τῶν νεκρῶν...

Τὸ θαῦμα δὲ γέννησε γιατί ἡ ζωὴ δὲν παραδέχεται τὰ θαύματα. Καὶ τώρα, στοὺς εἰλητικὸς ἀγῶνας τῶν ἡλικιῶν της ἐνώπιόν μας καὶ τὴ δικὴν μας προσπάθειαν γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὸ γιγάντιον κλονισμόν πού θὰ γυρίσῃ τὸ ἔθνος πρὸς τὰ

έμπρός.

Κ' έχουμε στο χέρι μας το τρομερότερο όπλο, το όπλο του **Λόγου**, κ' είναι ανάγκη να προσθέσουμε του **Λόγου** του **Ζωντανού**. Άπαντώ από τώρα στην αντίρρηση που θα μου φέρουν οι πολλοί, πώς ίσως με σήμερα δεν κάναμε τίποτ' άλλο παρά να μιλούμε. Όχι! Ίσως σήμερα δεν κάναμε τίποτ' άλλο παρά να παραγαλίζουμε. Εκείνοι που θάπρεπε να κεντρώσουν την ενέργεια του Έθνους, οι δασκάλοι, μιλήσανε στο Έθνος μιιά γλώσσα ξένη, την καθαρεύουσα, μιιά γλώσσα που του σκότιζε το νοῦ και που δεν του έλεγε τίποτα στην καρδιά. Κι ο Λόγος, που σ' άλλους τους λαούς σιάθηκε το ασφαλέστερο άροτρο της λαϊκής ψυχής, σ' εμάς είχε την ύπνωτική επίδραση της μορφίνας. Είναι φυσικό να κοιμηθῆ κανείς από τον κρότο των συλλαβών, όταν αυτές δε ζωγραφίζουν κομμιάν εικόνα στον εγκέφαλό του και δεν αναστήνουν κανένα στην καρδιά του αίσθημα. Η λέξη είναι μιιά παράσταση κ' είναι αδύνατο με ξένους τύπους, δηλαδή με ξένες παρουσιάσεις να δημιουργήσουμε την ιδεολογία τη δική μας. Ξαναρχομαι στο Goethe όχι για να πείσω εκείνους που δε θέλουν να πεισθούν, μά γιατ' είναι ανάγκη να πείσω περισσότερο τον εαυτό μου: «Μην έλπιζης, λέγει πάλι ο Φάουστ στο μαθητή του, να συγκινήσης τους ανθρώπους, αν το αίσθημα δε σου το μάθῃ, αν δε βρίσκη μέσα στην ψυχή σου την έμμεση συμπάθεια που θα σου σκλαβώση τις καρδιές. Κάθου παγωμένος στην καρδέλλα σου, μαζευε κουρέλια σκόρπια, ξαναξέστανε φαγιά έτοιμασμένα, φύσα άπάνω σε στοιβες από στάχτες για να ξανανάψῃς μέσα τους μιιά σπίθα: Θα επιτύχῃς για πληρωμή σου το θαυμασμό των παιδιών και των ήλιθίων, Μην έλπιζης όμως άλλη έπιτυχία. Αν η καρδιά σου δε συγκινήθῃ, δε θα βρῆς το δρόμο που πάει στις καρδιές των άλλων». Αυτό έκαναν ίσως με σήμερα εκείνοι που θάπρεπε να ζωντανέψουν μέσα στη καρδιά του Έθνους την υπέρροχη συγκίνηση της ζωής. Φυσήξαν άπάνω σε στοιβες από στάχτες και κέρδισαν — αντίξιο βραβείο της βλακείας τους — το θαυμασμό των παιδιών και των ήλιθίων. Κ' εκείνοι που θάπρεπε να στηλώσουν μπρός στο Έθνος μιάν άπαραίτητη για τη ζωή ιδεολογία, οι παπάδες, έμμεταλλεύθηκαν τον ύπνο του για το συμφέρον το δικό τους. Βαστάξανε στο χέρι το Εύαγγέλιο, όχι σαν το υπέρτατο ταμείο της ήθικης, μά σαν το ασφαλέστατο διαβατήριο που θα τους άνοιγε άνυποψίαστα μέσα στην κοινωνία το δρόμο της ποταπότητας. Κ' είδαμε — να μην το παίρνουμε σα φαινόμενο τυχαίο, μά σαν κατάντημα πολύχρονης σαπίλας — το θρόνο της άγιοσύνης και της τιμής να καταντήση σκαμνί δικαστηρίου και να λυγίση κάτω από το άνυπολόγιστο βάρος μιιάς πατριαρχικής φανότιτας. Κ' έτσι, συναντούμε συχνά κι αλλοίμονο! μες τα σαλόνια μας προπάντων πολλούς έκφυλισμένους οργανισμούς που τρομάζουν από τη χυδαιότητα της ζωής και που τους ονομάζουμε — άς μας έπιτραπῆ ή έκφραση — οι μορφινομανείς της καθαρεύουσας, και πολλούς ύπνωτισμένους οργανισμούς που πιστεύουν ακόμη στην αγιότητα του ράσου και που τους ονομάζουμε — άς μας έπιτραπῆ κι αυτή ή έκφραση — τα κτήνη του Κυρίου.

Μέσα όμως στη θαμπή έπιπολαιότητα, αλάθευτο σημάδι της άμάθειας και πιο πολύ της ήμισιμάθειας που χαρακτηρίζει τη μάζα του κοινού μας, ξεχωρίζουν

εὐτυχῶς και μονάδες φωτεινές. Αυτούς τους λίγους και διαλεχτούς, που λούσανε το μυαλό τους με το φῶς, αυτούς τους αδελφούς των ιδεών που δε σκλαβώθηκαν από τη λέξη μά που σκλαβώσανε τη λέξη μέσα στο γημικό χωνευτήρι της νοητικότητάς τους, αυτούς τους λίγους και διαλεχτούς προσμένουμε — Άπόστολοι έκπεράτων — να συναθροισθούν γύρω στο λάβαρο της ιδεολογίας μας.

Άν δεν μπορούμε να ξέρουμε που θα μᾶς φέρῃ ο δρόμος της ζωής, ξέρουμε όμως από που θ' αρχίσουμε το δρόμο:

Άν άποτεινόμαστε, το λέμε παστικᾶ, σ' εκείνους που δε νοιώθουν μέσα τους την ανάγκη κάποιας άνώτερης πνευματικής ζωής. Σιβόμαστε κάθε πεποίθηση, κι άπόδειξη τρανή του σεβασμού μας είναι πώς μελοῦμε και συζητούμε κ' έξετάζουμε κάθε ξένη πεποίθηση κ' ιδέα, πώς σταματοῦμε μ' άλλους λόγους άπαντα τους τη σκέψη μας, το πιο πολύτιμο και το πιο άληθινό φανέρωμα του άτομισμοῦ μας. Κάθε πόλεμος προδοῦναι την άμοιβαία εκτίμηση των πολεμίων. Σιβόμαστε κάθε κοινωνική εκδήλωση, εκτός της κτηνωδίας. Δε χρεωστοῦμε τίποτα, και μάλιστα μιιά προσπάθεια, σ' εκείνους που μεταχειρίζονται τη γλώσσα, όχι σαν το διασημέα της ωραίας Σκέψης, μά σαν τον αύλικό εισηγητή της Αυτού Μεγαλειότητας του Στομάχου. Οι τέτιοι δεν υπάρχουν για μᾶς παρά σαν αντικείμενα, ή καλύτερα, σαν κάτι χαμηλοί οργανισμοί, γυμνοί από κάθε άνώτερη έποκειμενική έκδσταση, είδος δουλοπάροικοι γύρω στην έπισημότερη κ' ευγενικότερη άριστοκρατία, την Άριστοκρατία του Πνεύματος. Όταν, σε στιγμές στοχαστικές, βυθίζουμε τη σκέψη μας στη μελέτη της κοινωνίας μας, περνοῦμε άδιάφοροι από μπροστά τους, με την πεποίθηση πώς όταν ο παιάνας της επανάστασης βροντήξῃ μέσα στη καρδιά μας, οι τέτιοι θ' άκολουθήσουν άσυνείδητα, σαν τα σκουπίδια του δρόμου στην άπεριόριστη όρμη του άνέμου. Άποτεινόμαστε στην πλειονοψηφία του Έθνους μας — το λέμε προς τιμή μας — σ' εκείνους που συνείθισαν να σκέπτονται, μά που συνείθισαν να σκέπτονται στραβά, και σ' εκείνους που λαχάρησαν τη σκέψη, μά που δε τόλμησαν, γιατί είναι λαός, δηλαδή παιδιά, ν' αντιμετώπισουν ξέθαυρη την άγέλαστη άυτοκρατορική έπισημότητα της Καθαρεύουσας. Σ' αυτούς θα κηρύξουμε το εύαγγέλιο της νέας ζωής. Της νέας ζωής, τι νίζουμε τη λ'ξη κ' εξηγοῦμε τον άσυγχώρετο πλεονασμό: Για κάθε λαό που μεταχειρίζεται τη γλώσσα του για να έκφράξῃ την ύπαρξή του κι όχι τη θαμμένη ύπαρξη μακαρίτηδων προγόνων, ή λέξη Ζωή σημαίνει, σε μιιά πρόχειρη κι άυτονόητη φιλοσοφική άνάλυση, τη δύναμη που κεντρώνει την ενέργεια με άποτέλεσμα την εξέλιξη, δηλαδή το νέο. Γι' αυτούς τους λαούς, το επίθετο **νέα** κοντά στη λέξη **ζωή** θα είναι ένας άσυγχώρετος πλεονασμός, καθός το φωτεινός κοντά στο φῶς ή το σκοτεινός κοντά στο σκότος. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και για μᾶς. Εμείς δε νοιώσαμε ακόμη την άλλαγή σαν το φανέρωμα της ζωής. Το νέο σιάθηκε πάντα για μᾶς το χαρακτηριστικό κάποιας στρεβλωμένης αντίληψης, κάποιας παθιασμένης άτομικης, και πολλές φορές — είναι ντροπή να το λέμε — κάποιας πουλημένης έθνικης συνείδησης. Και κηρύξαμε με μεσαιωνικό φανατισμό ένα είδος Έξέτασης για κάθε όπαδό της έλευθερίας και της προόδου, και πιο ούσιαστικά, για κάθε άνθρωπο που θέλει ν' άνήκη στον

αἰῶνα του, ὄχι μόνο μετὰ τὴν ἀναπνοὴ καὶ μετὰ τὴν χώνεψη. Κ' ἔχουμε τοὺς Τορκεμίδες τῆς σκέψης, πολυκέφαλο θηρίο, ποὺ ἀγωνίζεται τὸν ἀχαρο καὶ ἀνίκανο ἀγῶνα γὰρ πνίξι τὴν ἀνυπόταχτη **Ζωὴ** μετὰ τὴ μοῦσλα τοῦ ἀναδιπλασιοῦ καὶ τὸν ξερὸ βασιλικὸ τῆς ἀγιαστούρας. Γι' αὐτοὺς ὁ ἀσυγγώρετος, μὰ καὶ θεληματικὸς μας πλεονασμὸς, ξέθυρο καὶ παλικαρίσιο καμπάνισμα δευτέρου ποροῦ'ας, μπρὸς στὴ νεκρὴ τους τὴν καρδιὰ καὶ τὸν ἀραχνιασμένον τους ἐγκέφαλο.

Κ' εἴμαστε περήφανοι γιὰτ' εἴμαστε λίγοι καὶ γιὰτὶ οἱ ἀρεῖς μας ἀκόμη φάλαγγες βλέπουν μετὰ μάτι ἤρεμο καὶ μέτωπο ἀψηλὸ τὴ νίκη τῆς ἀλήθειας. Στὶς τέχνες, στὶς ἐπιστῆμες, στὶς κοινωνικὲς οὐνθῆκες ὁ **Λόγος** θ' ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, ποὺ πάει πάντα μπρὸς καὶ εἶναι πάντα ἀπάτητος. Γιὰτὶ δὲ νοιώθουμε, γιὰτὶ φοβούμαστε τὸ πέτρινο ἀγκάλιασμα τοῦ ὄστρακον ἀπάνω στῆς κοινῆς ἀντίληψης τὸ βράχο. Κ' ἡ φωτεινὴ μας αὐτὴ φάλαγγα, γύρω στὸ λεκτικὸ μας αὐτὸ λάβαρο, θὰ πυκνωθῇ μὲ μῆρα, εἴμαστε βέβαιοι, καὶ θὰ βαδίσῃ — λεγάν!

Ἄ Ο ΜΠΕΚΕΣ.

ΜΠΑΪΚΛΙΝ

Ὁ ζωγράφος αὐτὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ πρωτότυπα πνεύματα τοῦ περασμένου αἰῶνα, κ' ἡ πρωτοτυπία του δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα προσπάθειας νὰ ξεπεράσῃ τὰ συνειδησιμῆνα νοθεύοντας τὴν τεχνικὴν του: εἶναι φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ. Βλέπει καὶ σκέπτεται διαφορετικὰ ἀπ' ὅλους ὅσοι φημιστήκαν πρὶν ἀπ' αὐτόνα καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἔργα του καθιδύουν ἢ ξαφνίζουσι. Ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ ἐκπληξὴ δὲν εἶναι ἡ τεχνικὴ του, εἶναι ὁ παρῆξενος τρόπος ποὺ ἔχει νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα. Ὁ Μπαϊκλιν ἐξοκολούθησε στὰ χρόνια μας τὸ ἔργο τοῦ Ντιούρερ, τοῦ Χόλμπαϊν, τοῦ Γκρούνεβαλδ μετὰ τὸν ἀπρόσομονο καὶ φοβερό του ρεαλισμό.

Γεννήθηκε στὴ Βάλε τῆς Ἑλβετίας στὰ 1827. Ὁ πατήρας του εἶταν ἓνας ἔμπορος φτωχὸς μὰ μορφωμένος καὶ, ἂν οἱ πληροφορίες μου εἶναι σωστῆς, ἔκαμε περιουσία βρῖσκοντας μὲ βαφὴ γιὰ τὰ φέσια. Ὁ μικρὸς Μπαϊκλιν ἔδειξε ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἰδιαιτέρη ἀγάπη γιὰ τὴ ζωγραφικὴ. Ἡ πόλις ὅπου γεννήθηκε, γεμάτη ἀπὸ τίς ἐνθῆμους τοῦ μεγάλου Χόλμπαϊν εἶταν τόπος ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὸς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ταλάντου του. Καὶ δίχως ἀμφιβολία, ἡ τρανὴ τοιχογραφία τοῦ Χόροφ τῶν Πειθαμένων καὶ ὁ φημισμένος Νεκρὸς Χριστὸς τοῦ μουσίου τῆς Βάλε, θὰ ἐπηρέασαν δυνατὰ τὴ φαντασία του. Ἡ ἐντύπωση ποὺ τοῦ ἔκαμαν τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ τῆς Ἀναγέννησης, ἐνωμένη μετὰ τίς ἄλλες ποὺ τοῦ προξένησεν ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ 1848 στὰ Παρίσια, θὰ ξεσκίτσον ἀργότερα σὲ γραμμὲς φλογερῆς στὰ κυριώτερα ἔργα τῶν πρώτων του χρόνων. Ἄν καὶ καταπατίστηκε σχεδὸν ὅλα τὰ εἶδη μετὰ μὲ εὐλυγισίαν στὴ σύλληψη καὶ στὴν τεχνικὴ, ποὺ ἄδικα τὴ χαρακτηρίσαν σὰν Ἑλλειψη συνόλου στὸ ἔργο του, ὁ Μπαϊκλιν θὰ μείνῃ πάντα κατὰ βάθος ἓνας τολμηρὸς ρεαλιστῆς, ποὺ συγγενεύει μετὰ τὸν Χόλμπαϊν κ' ἓνας ὀπτασιαστῆς ποὺ θυμίζει τὸ Δάντη.

Ἄφροσ καλλιέργησε μ' ἐπιμέλεια τὸ πνεῦμα του διαβάζοντας τοὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς ποιητῆς, μπῆκε στὸ Πανεπιστήμιον, μετὰ τὴν ψυχὴ κλημιμωρισμένη ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὴν ἐμορφιὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τὴν ὁποία εἶχε μὲ ἀληθινὴ λατρεία. Μαζὺ μετὰ τόσα ἄλλα καταγίνεται καὶ στὴ μουσικὴ, κ' ἡ τέχνη αὐτὴ θὰ ἐπηρέασῃ ἀργότερα πολὺ δυνατὰ τὴ δική του. Στὰ 1845 γίνεται ὀριστικὸς ζωγράφος καὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτῆνα, ὁ ἀγῶνας, ἓνας ἀγῶνας ἀπελευθερωμένος, ἀρχίζει γι' τὸ Μπαϊκλιν. Εἶναι τόσο πρωτότυπος ὥστε εἶναι δύσκολο νὰ τὸν καταλάβουν καὶ νὰ τὸν ἐκτιμῆσουν εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Θὰ ὑποφέρῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τὴ σειρά του τὸ μαρτύριον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔρχονται στὸν κόσμον μετὰ ἐγκέφαλο διαφορετικὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ποὺ ἔχουν λαβεῖ ἀπὸ ψηλὸ τὴν ἐντολή ν' ἀνοίξουν νέους δρόμους στὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Σι' νὶ γνώριζε γι' τὴ πολέμουσ τὸν εἰτοίμασε ἡ φύσις τὸν προίκισε μετὰ ὑγείαν ἀκλόνητην καὶ μετὰ ἐπιμονὴν καὶ πείσμα ἀνίκητα: μπορεῖ νὰ ξαναρχίσῃ χίλιες φορὲς τὴν ἴδια δουλειά, τὸ μόνο ποὺ δὲ θὰ κόνει εἶναι νὰ παρατήσῃ τὸ σκοπὸν του. Αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν δυνατόν κ' ἐννοεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ.

Στὰ 1846 φεύγει ἀπὸ τὴ Βάλε καὶ πηγαίνει στὸ Dusseldorf ὅπου συχνάζει

στην είσοδο της σπηλιάς του θανάτου. 'Η κουρασμένη ψυχή του τεχνίτη ηδρε εύχρηστη μελετώντας τη μελλούμενη ύπαρξη πέρα από τον τάφο και μάς κληροδότησε σ' αυτό το θέμα τον πιο βαθύ και τον πιο όδυνηρο ύμνο που γέννησε ή ανθρώπινη μεγαλοφυΐα. 'Η παράξενη αυτή εικόνα (θα πω ίσως έδω κάτι πολύ τολμηρό, μ' ός μου το συχωρέσουν οι αναγνώστες αφού το λέγω με πεποίθηση) μάς δίνει στον ίδιο καιρό, μα θαυμαστά άρμονισμένα συναισθήματα ζωγραφικά, ποιητικά και μουσικά· κι αυτό δεν πρέπει να ξαφνίση κανένα γιατί ο Μπαϊκλιν έιτανε και ποιητής και μουσικός.

Το Ταξείδι του Γάμου σχηματίζει σα μια παρέκβαση μέσα στα τελευταία έργα του ζωγράφου, όλα έπηρεασμένα από τις τραγικές αναμνήσεις της ζωής του. Είναι μια σύνθεση ειδυλλιακή, με χάρη περίσσια, που θυμίζει τις φωτεινές έμπνεύσεις του Botticelli. Έχει κανέναν να θαυμάση έδω την άπαράμυλλη διαφάνεια του άέρα και το θαμβωτικό βάθος του όρίζοντα, που άνοίγεται πίσω απ' ένα σύμπλεγμα δέντρων και λουλουδιών

Στο 1892 ο Μπαϊκλιν, γέρος πιά, μα πάντα δυνατός και πεταχτός παθαίνει μια πρώτη αποπληξία. 'Η ζωηρή του κράση αντιστέκεται ακόμα, μα είναι σα μια προειδοποίηση κι ο τεχνίτης το παίρνει άποφαση. Χάρσζε το αύλακι της δόξας πίσω του και τώρα μπορεί να περιμένη άτάραχα το τίλος. Μονάχα μέσα στη σκιά που βλέπει να τον κυριεύη κάθε μέρα περισσότερο, νοσταλγεί ακόμη μια φορά τον Ιταλικό ούρανο και θα επιθυμούσε να πεθάνη μέσα στα χάρδια του αιώνιου φωτός. Άγοράζει λοιπόν ένα έξωχικό σπίτι κοντά στη Φιεζόλα όπου περνά τις τελευταίες μέρες της ζωής του και σβύνει ήσυχα στα 1901 με τη βοήθεια στο χέρι και με τη γαλήνη εκείνη που χαρακτηρίζει το σοφό και το δίκαιο.

Είναι πολύ δύσκολο, αν όχι άδύνατο πράμα να όρίση κανείς την τέχνη του Μπαϊκλιν.

'Ο τεχνίτης αυτός κατόρθωσε να νικήση μια δυσκολία που, μέσα στην τέχνη, και μάλιστα στη ζωγραφική, φαίνεται κάτι άνίκητο. Έφτασε (ός μου συχωρέσουν οι αναγνώστες αυτή τη φράση που φαίνεται σα μια ξεκάθαρη άντιλογία) ν' άποδώση με φόρμες το **άμορφο**, χωρίς ν' αλλάξη την ουσία του. Μ' όλες μας τις προσπάθειες να περιορίσουμε το όραίο (και παίρνω έδω τη λέξη στην πιο πλατειά της σημασία) μέσα σε καλοχαραγμένα όρια, αυτή ή έννοια ξεγλιστρή άκατάταυστα από τα μ'σα με τα όποια προσπαθούμε να την όλοποιήσουμε. Υπάρχει έξω από την ύλη, γυρεύοντας να την άποκρυσταλλώσουμε, να της δώσουμε μια μορφή, της καταστρέφουμε όλότελα το άπιαστό της εκείνο κάτι, που μονάχο προξενεί τη συγκίνηση. Όσο πιοτερο τα μέσα που διαθέτει μια τέχνη για να εκφρασθή, φεύγουν από την καλοκαθορισμένη φόρμα, τόσο ή τέχνη αυτή πλησιάζει να φτάση το σκοπό που λογαριάζει και που τίποτα άλλο δεν μπορεί να είναι παρά το όραίο. Γι' αυτό ή μουσική είναι ή πιο εκφραστική απ' όλες τις τέχνες κ' ή ζωγραφική ή πιο δύσκολη, αφού είναι ή τέχνη που μεταχειρίζεται περισσότερο απ' όλες τις άλλες τη φόρμα και μάλιστα τη φόρμα εκφρασμένη με γραμμές που ζητούνε να γελάσουν τα μάτια. Άπορεί κανείς να πη χωρίς δισταγμό για την τέχνη του Μπαϊκλιν, πως εκείνο που κυριαρχεί στο έργο του είναι ή σκέψη κ' ή όπτασία

και πως το χρώμα και το σχέδιο, το σχέδιο προ πάντων, έρχονται σε δεύτερη γραμμή. Χωρίς να είναι παραμελημένα, απ' έναντίας μάλιστα, χρησιμεύουν μονάχα σαν υπάκουα όργανα της κεντρικής ιδέας, που είναι το πάν μέσα στο έργο του Μπαϊκλιν και που εξηγεί τη συγκίνηση που δοκιμάζει κανείς μπροστά στις εικόνες του. Για να δικαιολογήση τον τίτλο της όφραίας τέχνης που έχει ή ζωγραφική δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, ν' ακολουθήση καλλίτερο δρόμο. Άλήθεια! τι είναι μια εικόνα που άντιγράφει τέλεια τη φύση στην έξωτερική της μορφή, τι άλλο είναι παρά μια φωτογραφία χρωματισμένη, που μπορεί και να λείψη σήμερα όπου ή φωτογραφική τέχνη έφτασε σ' άποτελέσματα τόσο εκπληκτικά; Μπορεί νάχη χρωματισμό και σχέδιο άφρηγάδιαστα, μπορεί νάχη πρωτοτυπία άδιαφιλονίκητη στην τεχνική, και μαστοριά μεγάλη στη βουρτοιά· θα είναι αν θέλετε, ένα άντικείμενο τέχνης, όπου θα έχη κανείς να θαυμάση την έπιτηδειότητα και την ίκανότητα εκείνου που τη ζωγράφισε, μα δεν είναι και δε θα είναι ποτέ δημιούργημα μεγάλο, και μου φαίνεται πως κατεβάζουμε τη ζωγραφική στο επίπεδο ενός άπλοθ επαγγέλματος, αν την περιορίσουμε απλά σε μια δουλειά άντιγραφής όσο κι αν είναι έπιτηδεια, ή σ' ένα πολύτεχνο συνδυασμό χρωμάτων και γραμμών. 'Ο ζωγράφος, όπως κι όλοι οι εύσυνείδητοι τεχνίτες, δεν πρέπει να είναι ξένοι σε κανένα δρόμο της ανθρώπινης σκέψης. Πρέπει να καταλαβαίνη και να οίσθάνεται βαθιά όλες τις τέχνες, μ' όλο που άφιερώνεται σε μια μονάχα, άλλουως δεν έχει περισσότερα δικαιώματα στον τίτλο του καλλιτέχνη από έναν απλό τεχνίτη.

'Ο Μπαϊκλιν, αν έξετάση κανείς την ίδιουσγκρασία του, άνήκει στην τάξη εκείνη των καλλιτεχνών που μπορεί κανείς να τους όνομάση **όπτασιαστές**. Είναι από την οικογένεια του Ούγκώ, του Edgar Poe, του Wagner. Δεν μπορούμε άλλουως να έξηγήσουμε κάποιες λεπτομέρειες μέσα στις εικόνες του και, συχνά, συνθέσεις όλόκληρες ξεφεύγουν κάθε άνάλυση. Και δεν είναι αυτό φαντασία. 'Ο Breughel l'Enfer, ο Teniers, ο Turner, ο Ribera και τόσοι άλλοι, αν πάρουμε μονάχα τους κλασικούς, είχαν δυνατή φαντασία. 'Η φαντασία δεν δίνει τίποτα άλλο παρά άποτελέσματα συγκεκριμένα που μπορεί κανέναν εύκολα να τ'άνάλυση. Μέσα στους δαίμονες, στα τελώνια, στα ζιζάνια (παίρνω ένα παράδειγμα στην τύχη) που πλημμυρούνε τις σπηλιές των Άγίων Άντωνίων του Teniers, μπορείτε πολν εύκολα να βρήτε, αν τα παρατηρήσετε με προσοχή, στοιχεία της συνειθισμένης φύσης, βέβαια διαλεγμένα με πολλή έπιτηδειότητα, και συνδυασμένα με άφθογο πνεύμο. Μπορεί κανείς να πη το ίδια για τις εικόνες του Breughel l'Enfer, για τα σχέδια του Gustave Doré, για τους πίνακες του Moreau, του Rossette κτλ. Μά όντα, σαν εκείνα που κουνιόυνται στην πρώτη γραμμή της περιφήμης **Μάχης των Κενταύρων**, ή σαν τις μορφές που συμβολίζουν τα δεινά του πολέμου μέσα στην εικόνα που είναι γνωστή με το όνομα **Πόλεμος**, ξεφεύγουν από όλα τα διδόμενα της ζωγραφικής. Είναι δημιουργήματα που δίνουν την άνατριχίλα του άγνωστου, γιατί δεν τα συνάντησε κανείς ποθενά και γιατί είναι πραγματικά όπτασίες που κυμάτισαν μέσα σε κάποιο τιτάνειο όνειρο και γαρ ίχτηκαν θαυματουργά από το χέρι μιας μεγαλοφυΐας. Είναι

κόπος χαμένος να γυρέψει κανείς να εξηγήσει τι γίνονταν μέσα στον εγκέφαλο του τεχνίτη όταν έπιασε την γιγαντινία πάλη με το **άμορφο** για να το αρπάξει ένα μέρος από την αυλή ούσια του και να μάς δώσει το αποτόνωμά του απάνω σ' ένα έργο υλικό και φθαρτό. Αυτό είναι το μυστικό της μεγαλοφυΐας. Δεν μπορεί κανείς να κρίνει τους υπεράνθρωπους αυτούς αγώνες κι ούτε να το τολμήσει πρέπει.

Κάτι που ξαφνίζει ακόμα στο έργο του Μπαϊκλιν είναι η εύκολια με την οποία προχωρεί ως την αρχή και τη γέννηση των μύθων και των συμβόλων, χωρίς να καταστρέψει την ποιήσή τους. Κυττάξτε τον **Πάνα** του που φυσά τον αήλο του ανάμεσα σε δυο αρχαϊκές κολώνες, στην όχθη ενός ποταμού σκεπασμένου από καλάμιες. Δεν είναι αυτός ο Πάν που τον έστύλισε το πνεύμα της αρχαιότητας, δεν είναι ο αγροτικός θεός, με τις θαυμαστές τις φόρμες, με τον εχθρικό κι άσπείο του μορφοσμό, όπως τον έπλασαν οι ζωγράφοι κι οι γλύπτες των νέων χρόνων. Μά είναι το μυστηριακό και παράξενο εκείνο πλάσμα, άνθρωπος μαζί και τράγος, που έκαμε, μόλις πρόβαλε, τις νύφες και τις δρυάδες να φεύγουν, και κατατρόμοζε τους άπλοικούς βοσκούς που τον προσκυνούσαν. Και λέγει κανείς βλέποντας τον, και βάζοντας το δάχτυλο στη χείλη «'Αλήθεια! αν έζησε καμιά φορά ο Πάν, τέτοιος θά είταν!»

Ο Μπαϊκλιν μελέτησε και έρμήνευσε την ψυχή των πραγμάτων και την εκμεταλλεύτηκε πολύ στις σκυνοθεσίες του. Αποτέλεσμα, ή θαυμαστή ένότητα που παρατηρείται με την πρώτη ματιά στο κάθε έργο του. Ξετάστε τη **Μάχη των Κενταύρων**: Ούτε μια λεπτομέρεια στις παραμικρότερες γωνιές που να μην παίζει το ρόλο της και να μη δουλέψει κι αυτή για να ζεινιέσει ζωντανότερα την κεντρική ιδέα. Η πάλη είναι φρικτή, θά βασταξει ως το θάνατο. Ένας λυσοσιασμένος άερας ανακατώνει τα μαλλιά των αντιπάλων, διώχνει γιγαντινές μάζες μούρων συννέφων, λυγιά τ' ο σπάνια άγριαδα που φτυρώνει στο θλιβερό βράχο όπου μανίσει ή πάλη. Εκεί κάτω στο βάθος της εικόνας, πίσω από τα τριπλόεντρα ποδάρια ενός κενταύρου φαίνονται δυο λεθκές που τις στριφογυρνά ή τρικυμία και τις φωτίζει μια φωσφορένια λάμψη άστραψής. Ένα φύσημα θυμού, λύσσα και καταστροφής περνά κι αναστατώνει όλη αυτή τη σκηνή, έτοιμο να ξεθεμελιώσει και να ρημάξει τα πάντα.

Α. ΠΡΑΣΙΝΟΣ

ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΤΟΥ ΣΚΕΛΕΤΟΥ

Η κυρία Δέσιλα που μαηκ' εκείνο το κεντί της Μεγαλόχαρης στην κόμαρη του γιου της έκανε το σταυρό της που κτύπαζε στη βιβλιοθήκη απάνω.

Έλειπε το κεφάλι του σκελετού.

Πρώτη φορά σήμερα, ύστερ' από έξη μήνες, που μαηκε ή μητέρα του Νίκου στο γραφείο του γιου της και δεν τάντίχρισ' εκείνο το κόκκαλο τάντυτο. ..

— Συχωρήστένα Παναγιά μου...

Έλειπε...

Δεν την τάραιζε σήμερα το πλατό το χυμόγελο, το γυμνό, του σκελετού. Πρώτη φορά τώρα που ή φωνή του ή άηχη δεν της τό ξανάειτ' εκείνο: « Μηδενικό τάδικο που μου κάνετε μπρός στάδικο που σās φυλάει, καταραμένοι. »

Σκάλιζε παντού μέσα στο γραφείο... Έλειπε... Μοιάζει την άκουσε ο γιός της τη μητέρα του και την πήρε τη γουρσουζιά μέσ' απ' το σπίτι τους...

— Συχωρημένος νάνε Παναγιά μου...

Άκουότηκε ή ξόποστα σε λίγο, ύστερα του γραφείου ή πόρτα άνοιξε και φάνηκε ο γιός της στο κατώφλι.

Δεν τόχεις πιά, του είπε δείχνοντάς του τη βιβλιοθήκη:

— Τόδωσα να μου τάσπρίσουνε, έκαν' εκείνος κι άλλαξε κουβέντα...

Είτανε καλοκαίρι, σήμερα χρόνος απάνω κάτω, όταν τόκλεψε ο Νίκος απ' τα μνήματα του νησιού το κεφάλι με το γυμνό χυμόγελο. Κανείς να μην τάρκούση τώρα που πέρασε...

Είτανε Κυριακή. Στο νησί το μυθογέννητο — γιατί όμορφότερο απ' τάρδεφια του λογίζεται — εκεί, στο κλησάκι του παπά Άρσένιου απ' όξω, στο βουνοτό το δισκάρι, απάν' απ' το λιμανάκι του νησιού το βαρκοσπαρμένο, ήρθανε κάτι δικαί του τότες, μαζί μ' αυτούς κι ο Νίκος, να περάσουνε τη μέρα που με τον ήλιο απ' τη μιά μεθοφύλιούντανε και με το μπάτη απ' την άλλη δροσοπά τρελλάποιζε.

Και τοντις εκείνη τη μέρα εκεί απάνω όλοι τους, είτανε, γελάσανε, φέρανε το μεσημέρι, το περάσανε, και το δείλι την ώρα που φάνηκε, άντρες γυναίκες, τους βρήκε τους χαροκόπους όλους σκορπισμένους.

Η Άννα κι ο Νίκος μόνο μείνανε κάτω απ' το πεύκο το μεγάλο. Η αγάπη τους κράτησε; ή ζούλια τους έδωσε;... Άκόμα εκείνη ήσύχαζε στο χορτάρι απάνω κ' εκείνος πιδ εκεί διάβαζε. Τάγαπούσε το βιβλίο ο Νίκος: αυτό του είχε κάνει άλλοτες να νοιώσει τη ζέστα του καινούριου, του γερού ή θέρμη μέσα του που είτανε τότες και τα δυο και δε δείχνονταν.

Διάβαζε. Δε γύριζε να δη τον ήλιο πώς ανάμεσ' απ' τα φύλλα φεγγολέκιαζε το προσωπάκι της καλής του και τα μπράτσα της τα γυμνά, να δη τα μαλλιά της που στραφτοξεφτούσανε και το μπλουζάκι της που χαϊδοκυμάτιζε πάνω στα σφαχτά της τα στήθια, να πάρη εκείνος, άντις ο άερας, τη μυρωδιά του άνθροσφρκινου κορμιού της. Τη θάλασσα να δη κατόπι, ανάμεσ' απ' τα δέντρα, πώς

ἀνατρίχιαζε στοῦ μπάτη τὰ χάρδια, τὸ κότερο πῶς λευκοαρμένιζε στάνοιχτά, τὰ δέντρα κατόπι, τὴ μυστικάδα τοῦ δάσους...

Ὅμως σὲ κομμάτι τὸ παράτησε τὸ βιβλίο. Εἶχε σταναχωρεθεῖ. Σηκώθηκε δραθίος, ἔρριξε μιὰ ματιὰ στὴν Ἄννα πού μισοκοιμότανε ἀκόμα καὶ σιγὰ κι ἀργὰ πῆρε τὸ δρόμο καὶ χώθηκε στὸ δάσος, κ' ἴτω πιὸ ἐκεῖ ἀπ' τὴν ἐκκλησοῦλα γιὰ τὸ λιμανάκι κατηφορίζοντας. Τίποτα μέσα στὸ δάσος ἔξὸν ἀπ' τοῦ ἀέρα τὰ ψιθυριτά.. Ἐνα δέντρο εἶδε δῶ πού τὸ εἶχανε κομένο, ἕνα κοιμητήρι πιὸ ἐκεῖ... Εἶτανε μικρὸ αὐτὸ τὸ κοιμητήρι, χτισμένο στὴ γῆς ἀπάνω καὶ σκεπασμένο μὲ μάρμαρο: «Ἐνταῦθα κίται...» Σβυσμένα. Δὲν εἶχε τίποτα νὰ κἀνῃ τ'ἀνοιξε ὁ Νίκος τὸ κοιμητήρι νὰ δῆ... Σὰ νᾶκανε νὰ πισοπατήση, σὰ νὰ πισοπάτησ' ἐκείνη τὴ σιγμὴ ὁ Νίκος. Διὸ μαθρες τρυπες τὸν κυττάζανε, ἀνάμεσα σὲ κρύα κόκκαλα σωρὸ, κ' ἕνα στόμα κοκκαλένιο τὸν γιλοῦσε. Τὸ φύλαγε. Γέλασε τότε κ' ἐκεῖνος καὶ τὸ σήκωσε τὸ κεφάλι στὰ χέρια. Πιανοῦ νᾶναι, συλλογίστηκε...

— Νίκο! ἀκούστηκε ξαφνικὰ ἡ φωνὴ τῆς Ἄννας. Ἐκεῖνος πέρασε ταραγμένος τὸ δάχτυλο μέσα στὸ μάτι τοῦ σκελετοῦ μὴν πέση, τῶκριτε πίσω του καὶ γύρισε.

— Ὁ... λά! Τ' εἶναι, Ἄννα; Ὁ ἀντίπαλος ξανάειπε τὰ λόγια του καὶ σωπάσανε ὅλα ξανά στὸ γῆρο.

Ἡ Ἄννα πῆρε νὰ κατεβαίνη τὴ δασωμένη πλαγιά νὰ τὸν φιάξῃ. Ἐρριξε τότες ἐκεῖνος τὸ κεφάλι ὄξω ἀπὸ τὸ κοιμητήρι, ἀπάνω στὰ ξερὰ τσαμόφυλλα, τὸ εἶδε πού κατρακύλισε λίγο, πού στάθηκε λίγο ποραπέρα κατόπι, στὴ ρίζα κάποιου δασρολοῦλουδου, κ' ἔτσι, πῆρε κ' ἐκεῖνος ὕστερα ν' ἀνεβαίνη νὰ τὴ συντήχῃ στὸ μισόδρομο τὴν Ἄννα.

— Τὶ ἔκαμνες ἐκεῖ, τοῦ ρώγησε ἄμα τὸν ἔφτασε; Τὸν κότταζε κατάματα.

— Σὲ φύλαγα νᾶρθης, τῆς εἶπε.

Ἄμα μοίχρωσε, ἡ παρέα τοῦ Νίκου εἶτανε στὸ δρόμο πιά γιὰ τὸ βαπόρι. Τρεχάτοι μόνο ὁ Νίκος ἔμεινε πίσω.

Πῆρε τὸ δρόμο πού κἀνανε καὶ τραβήξε ξανά γιὰ τὸ δάσος. Ὁ ἥλιος κόντευε νὰ δύσῃ, ἡ σωπασιά περίσσευε καὶ τὰ βουναῖα μαθρα γενούντανε ὄσο πῆγαινε. Σιγανοδαίβατα, πνιχτὰ μπῆκε μέσα στὸ δάσος. Γυροβλέποντας ζύγωσε τὸ κοιμητήρι τὸ κεφάλι τοῦ σκελετοῦ τὸν φύλαγε... Χάμω, στὸ στρῶμα τὸ κίτρινο, οἱ βαθειὲς οἱ τρυπες τὸν ξανακυττάζανε τὸ Νίκο καὶ τὸ γυμνὸ τὸ γέλιο τὸν ξαναγέλασε. Λίγο ὅμως... Κλεφτῶντας — κρυφὰ ὁ Νίκος ἀκόμα κι ἀπ' τὰ δέντρα — μονοστιγμῆς τὸ τρελλοντίλιξε σ' ἕνα χαρτί, παραζαλιστὰ τῶχωσε σὲ μιὰ πέτσινη τσάντα μέσα καὶ πῆρε νὰ φεύγῃ μεσ' ἀπ' τὸ δάσος.

Ὁ ἥλιος εἶχε δύσει πιά: τ' ἀμπελοβαθράκια, βαθειὰ, στοὺς κάμπους μέσα, κατρακυλούσανε μονότονα τὴ φωνὴ τους καὶ τὸ ψιθυρητὸ τοῦ ἀέρα στὰ δέντρα φωνὴ πῆγαινε νὰ γίνῃ. Ὅλα τ' ἄλλα στὸ γῆρο σωπαινανε.

Ὅλα τ' ἄλλα ἀσάλευτα στέκουνταν κι οὔτε τὸ χροῶμα μέσα ἐκεῖ δὲν ἔλεγε ν' ἀλλάξῃ. Θαμποσκάτεινα καὶ βαριά. Κανένας τάφος πού καὶ πού ἂν ἀσπρίζε, κ' ἐκεῖνο παραξένα, σὰ σαστισμένο μάτι πού κύτταζε νὰ ξανοίξῃ...

Τὶ τὸ ἤθελε νὰ τὸ πάρῃ αὐτὸ τὸ πράμα; Βιάζονταν ὁ Νίκος νὰ βγῇ μεσ'

ἀπ' τὸ δάσος. Τ' ἀμπελοβαθράκια παντοῦθε σοβαρά, μονότονα τὸν σφυρίζανε, τὰ δέντρα πέρνανε τὸ κατόπι του, οἱ τάφοι τὸν ἀσπροκνιτάζανε, τὸν πλάκωνε ἡ μισοσκοτεινιά καὶ τὸ νησι ἀλάκερο — τὸ εἶδε στὸ δρόμο ἄμα βγῆκε — τὸ νησι πού δὲν εἴξευρε ἀπ' τοῦ ἔρωτα τὰ παραξένα ἄλλο κανένα, τὸ εἶδε πού στέκουνταν σαστισμένο κ' ἐκεῖνο. Καὶ παραπέρα — εἶτανε; τοῦ φάνηκε τοῦ Νίκου; δὲν τὸ κατάλαβε — μιὰ καγγελοπορτα ἄκουσε πού ἀνοιγόκλεισε μέσα στὰ δέντρα καὶ τοῦ φάνηκε τάφος πῶς ἀνοιξε... Ἐβίασε κι ἄλλο τὸ βῆμα ὅμα βγῆκε στὸ δρόμο καὶ τὴ σιγμὴ πῶφτασε τοὺς δικούς του — ὅλα ἀλλοιώτικα τότε — τίποτα πιά δὲν εἶχε. Ὅλα γνώριμα τοῦ εἶτανε αὐτὴ τὴ φορὰ στὸ γῆρο. Στὸ βαπόρι μιὰ φορὰ μόνο ξανάφερε τὸ περιστατικὸ στὸ νοῦ του, ντραπήκε τὰ χρόνια του γιὰ τὸ φόβο πού πῆρε καὶ μαζί, θνημήθηκε τὸ κλάμα κάποιου κοριτσιοῦ μιὰ μέρα σὲ κάτι μνήματα, πού δὲ βρήκε, λέει. — εἶχανε περάσῃ τὰ τρία χρόνια — τὰ κόκκαλα τῆς μητέρας του στὸ κοιμητήρι νὰ τὰ βάλῃ.

Πέρασε καιρὸς καὶ μιὰ μέρα παστρικό καὶ σιαγμένο τῶβαλε ὁ Νίκος τοῦ σκελετοῦ τὸ κεφάλι πᾶν' ἀπ' τὴ βιβλιοθήκη του.

Τότες εἶτανε πού ρωτήθηκε καὶ μόνος του τὸ λόγο πού τῶκαν' αὐτὸ τὸ πράμα. Γιὰ ποιὸ λόγο; Ἀλήθεια, δὲν εἶχε λόγο ξεχωριστὸ ὅταν τῶπερνε μὲ μικροφθονος χίλιους καὶ τρεμόκαρδα ἄλλα τόσα μὴν τότε δοῦνε. Τὸ πῆρε, ἔτσι, γιὰ τὴν περιπέτεια. Τὸ πῆρε, κατόπι, γιατί εἶτανε ἀσυνήθιστο αὐτὸ πῶκαμνε, κι αὐτὸ πού θᾶχε στολίδι στὸ γραφεῖο του καὶ ὄσους τὸ βλέπανε τότε, καὶ μαθαίνανε, καὶ ρωτούσανε κι αὐτοὶ τὸ λόγο, ἔλεγε ὁ Νίκος γελῶντας πῶς: «τῶχει νὰ θυμῆναι τὴ ματαιότητα στοὺς ὄσους μπαίνουσε στὴν κάμαρα του».

Ὅμως τότες καμμὴν ἐντύπωση πιά δὲν τοῦκανε τὸ γέλιο τὸ κοκκαλένιο κι οὔτε τὸν παραζανε καθόλου τῆς μητέρας του τὰ λόγια. Ἄ, ὄσο γι' αὐτὸ! Τοῦλεγε κάθε μέρα ἡ φτωχιά, πειραγμένη ἀλήθεια καὶ τί δὲν τοῦλεγε: πῶς δὲν εἶναι καλὸ μέσα στὸ σπίτι, πῶς εἶν ἀμαρτία τοῦ πεθαμένου τὸν ὕπνο νὰ τὸν χαλνᾷ κοντὶς, πῶς ἂ δὲν τὸ βγάλῃ αἴριο κὸλας μεσ' ἀπ' τὸ σπίτι, θὰ τὸ πετάξῃ, πῶς, πῶς... ἀπλὴ γυναῖκα ὁ Νίκος οὔτε τὴν πρόσχε.

Λεῖλιασε μον χα, κ' ἐκεῖνο πολὺ λίγο, ὅταν ἤρθε ἡ Ἄννα μιὰ μέρα καὶ τὸ εἶδε. Σὰν ἂν ραχη, σὰν κρύα τὸ κύτταξ' ἐκείνη τὸ κόκκαλο τᾶντιτο, ἀτάραχη καὶ κρύα ὕστερα γύρισε καὶ κότταζε τὸ Νίκο μέσα στὰ μῆτια κι οὔτε σάλεψε γιὰ διὸ στιγμῆς.

— Δὲ φοβήθηκες, τοῦ ρώτησε ὕστερα ἤρεμα ἤρεμα; Κ' εἶχε ἕνα παρακάλιο καὶ μιὰ ροβήρα ἡ φωνὴ τῆς. Εἶχε δεῖ κάτι τότες, πρὶν νὰ τὸν φωνάξῃ μέσα στὸ δάσος καὶ τότε πού τὸ εἶδ' ἐκεῖ ἀπάνω τὰ κατάλαβε ὅλα. Τὴ φάλησ' ἐκεῖνος ψεφτογέλαστός, μ' ἐκεῖνο τὸ φιλί τῆς εἶπε νὰ μὴν ἐπιμένῃ καὶ τὸ κεφάλι ἀπὸ τότες κ' ὁ σκελετοῦ ξεχάστηκε.

Τὶ μπορεθεε φυσικά νὰ κἀνῃ ἐκεῖνο τᾶντιχο τὸ κόκκαλο; Δὲν εἶταν ἀνάγκη τὰ βιβλία νὰ τοῦ ποῦνε τοῦ Νίκου πῶς εἶναι χίμαιρες οἱ ἀμέτρητες οἱ δοσιές τῶν πολλῶν γιὰ τοὺς πεθαμένους. Κάτι ἀπὸ μέσα του ἀφτογέννητο καὶ πιστικὸ τοῦ τῶλεγ' ἐκείνοσ' ἀπὸ πολὺ δυνατό. Τῆς λογικῆς τὸν ἥλιο λογαριάζοντας τονε χῶρια στὸν ξεχωριστὸ του τὸ δρόμο. Τὸ πιστενε ἀληθινὰ αὐτὸ τὸ

πράμα, πώς ο πεθαμένος είναι μόνο εκείνο που βλέπουμε.

Κι όπως αυτό, έτσι χίλια δυο άλλα τον κάνανε το Νίκο να ναι στο σπίτι του και στον κύκλο του ο άνθρωπος ο άθρησκος κι ο παράξενος. Φόβους και δυσταγμαούς αν είχε να ξεπεράσει, τραβώντας τον ανεξίτητό του δρόμο εΐτανε οι φόβοι κ' οι δυσταγμοί των άλλων. Κ' η πίστη του στον πηγαμό του, για εκείνονα γιομάτη αλήθεια, ριζωμένη βαθειά, στη λογική έβρισκε ένα κενόφισημα μονάχα.

Κι όμως αυτός ο άνθρωπος είχε στιγμές, κάτι στιγμές πολύ συχνές, που νικούντανε — άπιστευτο και τρισαλίστευτο — από περιστατικά παράξενα. Παράξενο το κακό του αλάκερο· δεν του φέρνανε ταναποδογύρισμα του χαρακτήρα του τα μεγάλα, οι γενικές οι δοξασίες, οι χιμαιρικές. Κάτι μικρά, κάτι μικροπράματα τιποτένια εΐτανε εκείνα που τον κυνηγούσανε, που του τρώγανε καιρό, που το σώμα του το κάνανε δούλο τους και τη σκέψη του σκλάβο.

Φόβος της κακοτυχίας άνομολόγητος, κρυφός, που τότε ύναμώνανε τα νεύρα.

Άξαφνα, δε θα πήγαινε άσπόνταφα η μέρα του, αν δεν έρριχνε νιβάμενος μόνο πέντε φορές νερό στο πρόσωπό του.

Σα να φαντάζονταν μιάν άερνι μορφή νοητική που τον έπιβλεπε.

Περνώοντας, η προσοχή του, τύχαινε, δένονταν σε κάτι άσήμαντο που δεν το φύλαγε στη θέση που τ'όβλεπε, σε κάποιο ψαλίδι, άξαφνα, άνοιχτό. Έβρισπε να το κλείσει. Άλλιώς, η εικόνα του άνοιχτού του ψαλιδιού ώρες τον κυνηγούσε· την ψυχή του έπίμονα του τη βασάνιζε, τη σκέψη του σφιχτά του την έδενε. Πίσω τον έκαμνε και γυρνούσε στο τέλος.

Όλ' αυτά, χωρίς να τα πιστέβη, ακόμα κεκοίθηση έχοντας πως είναι για γέλια, τον άκολουθούσανε, χωρίς να τα πιστέβη τον είχανε δούλο τους. Εΐχανε σφηνωθεί πιά στην ύπαρξη του μέσα. Έφτανε λ.χ. στην άκρη του σκαλοπατιού του να βγίη η να μη σπεί του, τύχαινε το δεξί του το πόδι άντις τάριστρο να βάλη πρώτο και μιá δύναμη άγρυπνη, φοβερίστρα μιá δύναμη τον έκαμνε κι άλλαζε πόδι.

Φυσικά τίποτα για όλ' αυτά δεν εΐξερε κανείς. Κι ο πιο δυσειδαίμονας αν τα μάθαινε, πως θα γελούσε το εΐξερε ο Νίκος· και τα είχε κρυφά κι απ' τον έ- αυτό του ακόμα θαρρείς, γιατί έρχούντανε στιγμές ντροπή πώνοιοθε.

Χίλια πράματα τέτοια· ένα όλόκληρο κακό, όχι πιά απ' τα νεύρα του μονάχα φερόμενο γιατί — αυτό προπάντων — το κάθε τι απ' αυτά δεμένο και καλά τ'όβλεπε με την τύχη του. Αυτά τάχα σα να του την προλέγανε, κι αυτά σα να του τη ρυθμίζανε.

Χίλια πράματα. Ός και στα φίλια· ακόμα που άλλαζε με την Άννα. Τη συντίχαινε, της έδινε ένα φιλή, έπαιρν' ένα και τότες βιαστικά την ξαναφιλούσε θαρρείς εΐτανε ήσυχος έτσι· άδιάφορος πιά για την τάξη των κατοπινών φιλιών. Μια άόριστη ιδέα, θαλή, σα να του έλεγε πως έτσι κάποιο κακό, κάποιο θανατικό διάχνει από πάνω του.

Αυτά όμως όλα για το Νίκο, τα νευρικά πς και τα παράξενα, ξένα κι άσχετα με το κεφάλι του σκελετού που άσκημογελοούσε πάν' απ' τα βιβλία. Τι τάχα; Έλεγε η μητέρα του κάθε μέρα, Έλεγε και φοβέριζε ο κόσμος όλος που τ'όβλεπε και σόσιζε κι ο Νίκος γελούσε.

Πέρασε καιρός έτσι. Ύστερα με κάτι άρρώστιες, σε κείνονα και στους δικούς του, με κάτι κακοτυχίες και σταναχώριες ξεχάστηκε όλότελα το κεφάλι του σκελετού.

Ταναποδο όμως — ένα πολύ παράξενο άνάποδο — οι κακοτυχίες, μήνες, η μιá την άλληνα έφερνε και δε λέγανε να σταθούνε. Έπίτηδες θαρρείς. Εΐχανε άρχισει με κάτι που δεν το θυμάται ο Νίκος, κ' ύστερα τον βασανίσανε, τον τρομάξανε για πολύ καιρό. Πεισματικά νόμιζες.

Της άρέζει της κακοτυχίας να μπαίνη και να ξαναμπαίνη εκεί που μπήκε μιá — αυτό το ήξερε ο Νίκος — όμως το συχνόμπασμά της το έπίμονο και το κακό στο σπίτι του, είχε καταντήσει να του φαίνεται του Νίκου πως δεν ύπαρξε άλλη φορά. Άναποδώς συχνές κ' έπίμονες παράξενα· σε κανένα τόπος και τέτοιες. Έτσι τρώμαζε ο Νίκος, κ' ύστερα τον πήρε το παράπονο.

Και μιá μέρα, ένα και τι συνεφιασμένο και θαλό, που εΐτανε μουντός ο ουρανός κ' η άτμόσφαιρα βαρυνά και βροχομύριστη, ο Νίκος άγέλαστος πήγε κοντά του την Άννα, στο σαλονάκι της το φτωχικό, στο σαλονάκι με το παλιό το πιάνο και τ' άναμνηστικά τα κέντρα τα ξέθωρα, κι άβάσταχτος έκκυπτα. νευριασμένος ο Νίκος της τα εΐπε· της τα εΐπε όπως και πριν δυο και πριν πέντε μέρες της τα είχε πει. Πως κάποια κατάρα θαρρείς, τους ρίχτηκε.

Της εΐπε πως, άλλο πράμα, θαρρείς έπίτηδες κάποιο χέρι σέρνει έμπόδια στο άδρόμο του για κάθε του δουλειά και πως ύστερ' απ' την άρρώστια του την τελευταία — τόπος καιρός τόρα — ακόμα η ύγεια του, τόνα πότε, πότε τ'άλλο, δεν ξαναήρθε στη θέση της όλότελα· βαρύν το κεφάλι του και τα πόδια του καλαμμένα. Και πάν' απ' όλα — αυτό άλλο — κακοτυχιά στην κακοτυχιά. Προχτές ακόμα το δαχτυλίδι με το ρουμπίνι που του τ'όδωσε η Άννα — θυμητάρι της μητέρας της της συχωρεμένης — να της το σιάξη, ο Νίκος τ'όχασε.

Τάκουσε αυτό όλα η Άννα άσάλευτη και βουβή και μιá, στο τελευταίο, της ήρθανε κλάματα.

— Θα σε πάρω άλλο, της εΐπε τότες εκείνος.

Έδώ ξαφνιασμένος ο Νίκος εΐδε την Άννα που σήκωσε το κεφάλι με τα ύγρά τα μάτια, που τον κύτταζε σαν άτάραχη και σαν κρύα, όπως τότες, για λίγες στιγμές, και ταράχτηκε.

— Εκείνο να βγάλεις μέσ' απ' το σπίτι, του ξαφνοείπε.

Εΐχε ξεχάσει ο Νίκος.

— Ποιό Άννα;

— Του σκελετού το κεφάλι.

Νευρικό τράνταζε του Νίκου το γέλιο μέσα στην κάμαρα.

— Εΐσαι παιδί, της εΐπε.

Η Άννα ακόμα τον κότταζε, όσο εκείνος φύλαγε να ξαναμιλήση η Άννα, να πη, να τα πουνε όλα όσα έχουνε γι' αυτό το μικροζήτημα να μην έχουνε πιά.

Δεν του μιλούσε όμως και θαρρείς από φόβο μην άλλαχτή η κονβέντα βιάστηκε και πρωτομίλησ' εκείνος. Ύεφτογελοούσε.

— Έτσι; Λες να το βγάλω μεσ' απ' το σπίτι;

Ὁ Νίκος γύρισε, κύτταξε ὄξω. Στανάχωρη καὶ σκοτεινὴ ἡ κἀμαρα μὲ τὸ μοναδικό της τὸ παράθυρο... Δὲν τὸνοιωσε· εἶχε βρέξει σὰ σοκάκια πὺν μουντένανε, ἡ βροχὴ κόμποι εἴτανε καθισμένη σὶ τὸ τζάμι καὶ μιὰ μπουκωμένη βροντὴ σέφνονταν ἀπὸ μακρὰ, βαθιά. Ἀντίκρου κάποιος μιναρὸς μντερὸς γράφονταν σὶ τὸν οὐρανὸ — μολύβι ἔκοιμο νὰ γράφῃ σὶ τὸ ἀέρινο τὸ χορτί — δυὸ κυπαρίσσια μαθρα ἀργοσαλεύανε τὴ λύπη τους, πὺ ἔκει, πᾶν' ἀπὸ κάτι κεραμίδια βρομένα...

— Ἀκουσέ με.

— Λέγε.

— Ὅπως σὲ εἶπα... Εἴταν ἀμαρτία ἐκεῖνο πῶκανες... Ξαναγέλασε ὁ Νίκος τὸ ἴδιο. «... Τὸ νοιώθω θυμήσου ἂν εἶδαμε μέρα καλὴ ἀπὸ τότες...»

Σωπάσανε τότε κ' οἱ δυὸ ὕστερ' ἀπ' τὸ γέλιο τοῦ Νίκου. Χτυποῦσε τὸ ρολοὶ μέσα στὴν κἀμαρα.

— Πέ μου τί φαντάζεσαι πὸς μπορεῖ νὰ γίνῃ, τῆς εἶπε κατόπι ἐκεῖνος πρωτομιλώντας πάλι;

— Βγάλετο μέσ' ἀπ' τὸ σπῆτι. Φέροτο ἰδῶ θὰ τὸ πᾶω ἐκεῖ σὶ τὸν βιρανὸ νὰ τὸ ριζῶ.

Τοῦδαιζε ἀπ' τὸ παράθυρο τὰ κυπαρίσσια. Ὁ καιρὸς χειροτέρευε ὅσον πήγαινε.

Ἀλήθεια; ψέματα; χαμογελοῦσε ὄλο ὁ Νίκος, ὅμως τότε τὴν κύτταζε θαρρεῖς οἱ νὰ ρωτοῦσε; θαρρεῖς θὰ τῆς τὸ ὑποσχότανε, ἂν εἴτανε βέβαιος πὸς δὲ θὰ τὸν εἰρωνεύονταν ἡ Ἄννα. «Εἶσαι παιδί· τῆς γελούλεγε ὀλοένα...»

Τώρα πᾶ ἡ Ἄννα, δὲ βιάστανε, τοῦσιασε τὰ χέρια κ' ἔγειρε ἀπάνω του.

— Γιά χάρη μου, τὸν παρεκάλεσε.

Τότες — νόμιζες αὐτὸ φύλαγε — συγκαταβατικά καὶ προστατευτικά τῆς τὸ ὑποσχέθηκε τῆς Ἄννας ὁ Νίκος, τῆς ὤρισε τὴ μέρα καὶ μόνο ἔπειτα, τὴν ὥρα πὺ σηκώθηκε νὰ φύγῃ κοντοστάθηκε.

— Θὰ θυμώσῃ πῶτερο ἐκεῖ πὺ θὰ τὸ ριζῆς, τῆς εἶπε.

Δὲν ἤθελε, θαρρεῖς, καὶ καλὰ νὰ τελειώσῃ αὐτὴ ἡ ἱστορία.

Ἡ Ἄννα πήδηξε κοντὰ του σ' αὐτὸ ἀπάνω, τὸν φίλησε καὶ τοῦ σφάλιξε τὸ στόμα μὲ τὴ φούχτα.

— Ἐκεῖ θὰ τὸ πᾶμε.

— Σὲ γελῶ, πολεμοῦσε νὰ πῆ ἐκεῖνος.

— Ναί, ναί· μὴν πῆς ὄχι....

Ἦστερα πῆγε σπῆτι τοῦ ὁ Νίκου. Τὸν εἶπανε πὸς τὸν φιλιόγουνε τρεῖς φίλοι του σὶ τὸ γραφεῖο. Μπῆκε, κὶ ἀπρόσμονα τοὺς εἶδε καὶ τοὺς τρεῖς πὺ βλέπανε ἀπάνω στὴ βιβλιοθήκη καὶ γελούσανε. Τοῦ εἶχανε τοῦ σκελετοῦ φορεμένο ἓνα καπέλο... Σὰ νὰ τὸν πείραζε σήμερα αὐτὸ τὸ πρᾶμα....

Δυὸ μέρες ὕστερα ξαναπῆγε ὁ Νίκος στὴν Ἄννα, γιὰ τὴν ἴδια ἱστορία, πὺ ξενιάνοιξε πρῶτος πάλι κουβέντα, φανερά στὴν Ἄννα, ξαναδύστανε, καὶ τὴν ἄλλη μέρα οἱ δυὸ μαζί μ' ἓνα στερογγιὸ ποκέτο σὶ τὸ χέρι μπαρκαριστήσανε.

Φτάζανε σὶ τὴ νησί, ἀντιβῆκανε στὴν ἐκκληροῦλα, καθίσαν' ἐκεῖ πὺ τότες ἔλοι μαζί εἶχανε καθίσει κ' ὕστερα χορατιέονταν ὁ Νίκος τὴν Ἄννα πὸς δὲ θὰ τὸ πᾶν,

πὸς θὰ τὴ γελῶσῃ καὶ θὰ τὸ κρύψῃ κίπου γιὰ νὰ τὸ ξαναπάρῃ, κατέβηκε τὴν πλαγιά, ἔφτανε σὶ τὸ κοιμητήρι, κύτταξε παντοῦ, γύρω του, ἄνοιξε καρδιοχτυπώντας τὸ μᾶριανο καὶ μὲ τρόπο ἀπίθωσε τὸ κεφάλι ἀπάνω σὰ κόκκαλα τᾶλλα...

Οἱ μαῦρες οἱ τρεῖς, γιὰ τρίτη φορὰ, τὸν ξανακυττάζανε τὸ Νίκο καὶ τὸ κοκκαλένιο τὸ γέλιο τὸν ξαναγέλασε. Καὶ τὸν γέλασε, θαρρεῖς, πῶτερο πλατιά, ἀναγλαστικὴ, παραξένα αὐτὴ τὴ φορὰ...

Γύρισε ὕστατα γλήγορα καὶ τὴ στιγμὴ πὺ ἦρθε κοντὰ τῆς, γελώντας πάλι, — ἀδύνατο, νόμιζες, νὰ τὴν παρατήσῃ αὐτὴν τὴν ἱστορία — τῆς εἶπε πὸς ἔπρεπε παρακλήσῃ νὰ γίνῃ στὴν ἐκκληροῦλα...

Ἀλήθεια! Ἡ Ἄννα δὲν τὸ εἶχε σκεφτεῖ.

— Ναί, ναί...

Τώρα, κὶ ἀλήθεια νὰ μὴν τὸ ἤθελε ὁ Νίκος ἐκεῖνη δὲ θὰ τὸν ἄφινε....

Ἔτσι, τὴν ἀκολούθησε τὴν Ἄννα στὴν ἐκκληροῦλα γελωπαζοντας πάλι, μπῆκανε, ἔδῳ σοβαρὸς, πολὺ σοβαρὸς, εἶδε τὸν παπᾶ πῶβαλε τὸ χρυσοκόκκινο πετραχήλι, πᾶνοιξε ἓνα μαῦρο βιβλίον, πὺ διάβασε, μέσα σ' ὄλα ὕστερα πὺ μνημόνευε τοὺς θαμῆνους ὄλους τοῦ μοναστηριοῦ καὶ κατόπι βγήκανε κ' οἱ δυὸ ἀμιλητοὶ, χωθήσανε μέσα σὶ τὸ δάσος καὶ κᾶτ' ἀπ' ἓνα μεγάλο πεῦκο φιληθήσανε. Μιὰ χαρὰ παιδιάτικη τὴ συνεπῆρε τὴν Ἄννα. Ἦσυχα γελούσε, ὅπως ὄλα σὶ τὸ γύρο πὺ φωτολοῦζονταν σὶ τὸν ἥλιο καὶ μόνο ὁ Νίκος, ἀκόμα σοβαρὸς ἐκεῖνος, μέσα σ' ὄλα πὺ τοῦ πειραζανε τὴ σκέψη, γύρευε νὰ ξανοίξῃ πῶς ἀπ' τὴ χαρὰ τῆς Ἄννας τὴν ἐντύπωσὴ τῆς....

Σὲ κομμάτι ὅμως θέλησε νὰ εἴ ἄφήσῃ τὸ σοβαρὸ, θέλησε νὰ γελῶσῃ μὲ τὴν ἱστορία ἄλλῃ, μὲ τὸ περιστάτικὸ, πεισματικά, νὰ γελῶσῃ ἀβίαστα καὶ νᾶν' αὐτὸς ὁ δροκος του πὸς τὴν Ἄννα πᾶ σὰ τέτοια δὲ θὰ τὴν ἀκούσῃ....

— Θυμάσαι;... Τὴν ἀγκάλιασε τὴν Ἄννα δείχνοντάς της μὲ τὸ βλέμμα μιὰ τὸ δισκάρι, ἀπὸ ἐκεῖ πὺ τὸν ἀντιλήφθηκε τότες ἐκεῖνη, μιὰ τὸ κοιμητήρι καὶ πήγαινε νὰ ξεκαρδιετῆ ὁ Νίκος.

Ἐκεῖνη τότες στάθηκε μὲ σὴν κᾶτι νὰ θυμήθηκε, ἐκεῖνος ξεπάστισε, πὺ τὴν εἶδε, σὴν κᾶτι νὰ τὸν τρῶμαζε, τὸν κύτταζε ἡ Ἄννα κατὰματα καὶ καθὼς εἴτανε καὶ οἱ δυὸ γιὰ πολλὰς στιγμῆς, κανεῖς τους δὲ μίλησε.

Στὸ τέλος μόνο ἡ φωνὴ τῆς Ἄννας χαίδοαντήχησε μέσα σὶ τὸ δάσος, κρῖα ὅμως κὶ ἄσχημη.

— Γιατί;... ἄφου δὲν εἴσουνα τόσο δυνατός;

Πόλι 2-7-18.

M. ΚΟΥΝΕΛΑΚΗΣ

ΝΥΧΤΑ

Ἄπ' τις χιλιάδες π' ὄρμησαν κανένας πιά δὲ μένει.
Σεισμοῦ συντρίμμα τὰ κορμιά, τὰ γαίρατα πλημμύρα,
καὶ μέσα στὴν καταστροφή, σὰ μάνα καὶ σὰ χήρα,
ἢ Νύχτα μὲ τὰ πένθημα τὰ πέπλα τῆς διαίαινε.

Στὸ σκότος, σὰν ἀπὸ βραδὺ τοῦ στεναγμοῦ κρατήρα,
κάποιο βραχνὸ παράπονο φωντῶνει καὶ ἀνεβαίνει.

Μήπως μὲς τὴν ἀγλύκαντη τοῦ μαύρου πότου πύρα
βογγομαχῶντας ξεψυχοῦν ἀκόμη οἱ πληγωμένοι,

Ξάφνω, μακρὰ, στοῦ ὀρίζοντα τὸ μελανὸ δοξάσι,
στὴν ἄκρη κάποιου σύγνεφου πελώριου τὸ φεγγάρι
κρεμάστηκε χλωμό,

καὶ κόλλησε ὀλοστρόγγυλο στῆς πλατωσιᾶς τὴν ἄκρη,
σὰν νᾶπεφτε ἀπ' τὸ φλέφαρο τῆς νύχτας ἕνα δάκρυ
γιὰ τὸν ἀπέραντο χαμό....

ΤΙ ΛΕΝ ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Μὴ μᾶς λυπᾶστε! κέφτουμε στὴν πιὸ καλὴ στιγμῆ.

Ὅχι τὴ γλῶσσα τῆς ζωῆς, τοῦ θάνατου τὴ φρίκη!

πεθαίνουμε λογιάζοντας μονάχα τὴν τιμὴ

ν' ἀκούσουμε τὴ σάλπιγγα νὰ ξεφωνάῃ τὴ νίκη!

Κακότυχοι ὅσοι μνήσκετε. Τοῦ χρόνου τὸ σκουλήκι

ρέπιο θὰ ρίξῃ σήμημα τὴν πρώτη σας ὄρμη,

καὶ θὰ σᾶς πρίγουν φεύγοντας χίλων λογιῶν καθμολ

κ' ἐσέν', ἀγνή φτωχολογιά, κ' ἐσέν', ἀρχονταρίζι.

Κι ἂν κλαῖτε γιὰ τὰ νιάτα μας ποὺ σβύσαν σὰ λουλούδια,

μὴν κλαῖτε! πάρετε τὰ βιολιά καὶ ἀρχέψτε τὰ τραγούδια,

καὶ τοὺς χωρὸς ἢ μάνη μας ἄς βγῆ νὰ σύρῃ πρώτη.

Γιατὶ στοὺς κύκλους τῶν καιρῶν, καθὼς σὲ δαχτυλίδια,

τὰ ὀνόματά μας δέροντας διαμαντικὰ στολίδια

ἢ Δόξα τὴν ἀθάνατη μᾶς ἔχει δώσει νιότη.

Ὁ. ΜΠΕΚΕΣ

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΠΛΟΥΣΙΟΥ

Ὁ Νίκος, ὁ γιὸς τοῦ πλούσιου, εἶχε παραγγεῖλει νὰ τοῦ φέρουν πολὺ πρῶτ' ἀγαπημένο του ἄλογο. Ἦθελε νὰ χαρῆ πέρα γιὰ πέρα ὅλες τὶς καλλονὲς μιανῆς πανόμορφης φθινοπωρινῆς Κυριακῆς. Καὶ ἔξεν τοῦ ἄρεζε ἡ ἱππασία σὰν ποὺ ἄρθεσι στὸν πιόκορο κόσμο, γιὰ ἐπίδειξη δηλαδή ἢ ἀπὸ ἀσυνείδητη συνήθεια ἢ καὶ γιὰ νὰ σκοτώῃ τὸν καιρὸ του, παρὰ γιατί τὴ θεωροῦσε τὸ καλλίτερο μέσο ποὺ τὸν ἔφερνε περήφανα περήφανα, χωρὶς χυδαῖο θόρυβο, μέσα στὴν ἀβάρετη ἀγγαλιὰ τῆς ἀγαπημένης του Φύσης. «Δὲ μ' ἀρέσει, συνήθιζε νὰ λέγῃ, ἡ γρηγοράδα τοῦ αὐτοκίνητου γιατί μὲ κάμνει νὰ βλέπω ὅλα τὰ πράματα σὰν μέσα σ' ἀκατάστατο ὄνειρο. Τ' ἀμάξι, πάλι, μὲ κοιμίζει.»

Βρίσκονταν στὸ Σισλί, τὴν ὥρα ποὺ οἱ πρῶτες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ξεγλυστρώνοντας ἀπ' τὰ ὀμιχλοσκέπα βουνά τῆς Ἀνατολῆς, ρίπτουνταν ἀπαλά - ἀπαλά στὸ γρανιτένιο μνημεῖο. Καὶ τὸ κανόνι ποὺ μοιάζει σὰν νὰ ζητᾷ κάτι νὰ πῆ στὸν οὐρανό, βρεγμένο σὰν ποὺ εἶταν μὲ τῆς νύχτας τὸ δρόσιμα, ντύθηκε ξαφνικά σὰν μ' ἐγγλέζικο χρυσάφι καὶ σκόρπισε γύρω του καλοξυπνητὴ ζωὴ.

Ἐρούφαγε ἀχόρταγα ὁ Νίκος τὸν καθαρὸν ἄερα καὶ ὁ ξεκουρασμένος του νοθεῖς ρίχτηκε στὴν ἀτέλειωτὴ του ἀπασχόληση. Μόνο, ποῦ καὶ ποῦ, θυμοῦνταν ἄθελα τὴν ἐπικίνδυνη ἀρρώστια τοῦ πατέρα του, ποὺ μποροῦσε σὲ κάθε στιγμῆ νὰ τοῦ τὸν πάρῃ, γιατί εἶτανε προχωρημένη πάθηση τῆς καρδιάς. Μὰ τὰ γιγαντώσιμα δέντρα μὲ τὸ στοιχειωμένο τους θόρυβο, τὸ εὐθυμο βοητὸ τοῦ νεροῦ καὶ τὸ περήφανο περσότημα τοῦ ἄλογου του, τὸν ἔκαμναν νὰ ξεχνᾷ κάθε τι ποὺ δὲν θὰ εἶχε σχέση μὲ τὴν κίνηση, τὴ ζωὴ, τὸ θρίαμβο.

Τοῦ ἡλίου τὸ βασίλειο τὸν βρήκε κ' ἐκείνον κοντὰ στὸ γλωμοφώτιστο τώρα πιά μνημεῖο. Κι' ἀπὸ τ' ἄλογό του θάμαζε μεθυσμένα τὴ Δύση ποὺ λειγοθυμοῦσε σιγά - σιγά, σ' ἀνήλεη κοκκινάδα. Κι ἀντικρίζοντας τὸ σβύσιμο τέτοιας δοξασιμένης ζωῆς, θὰ δάκρυζε ὁ Νίκος ἂν δὲν ἔρχονταν γιὰ παρηγοριά του ἡ σκένη, πὸς ἕστερα ἀπὸ λίγες ὥρες, θὰ ξαναφαίνονταν ὁ ἥλιος πάλι, βουτυμένος σ' ὅλες τὶς ἐμορφιὲς τῆς ἀθάνατης νιότης του.

Σὰν ἔφτασε σπίτι, ξαφνίστηκε μὲ τὴν ἀσυνήθιστη κίνηση ποὺ βρήκε. Ἡ κατάσταση τοῦ πατέρα του εἶταν ὅπως διόλου ἀπελπιστικά. Μιὰ κρίση τοῦ εἶχε ἔρθει τ' ἀπόγεμα καὶ τὸν εἶχε ἀφήσει, ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη μὲ γουρλωμένα μάτια, μ' ὀρθάνοικο στόμα καὶ μὲ γρήγορη πνευμένη ἀναπνοή. Τ' αὐτοκίνητα πηγαυνοφέρουσαν πότε γιὰ νὰ φέρουν γιαιτρούς, πότε γιὰ νὰ περισσέφουν τὶς νοσοκόμες καὶ πότε γιὰ νὰ γυρίσουν τοὺς δικηγόρους στὰ μέρη τους. Σὰν νύχτωσε πιά, ἕνα ἀρχοντικό ἀμάξι ἔφερε τὸ χωροεπίσκοπο μὲ τὴν Ἁγία Κοινωνία. Ὁ τακτικός γαιατρός τῆς εἰκογένειας ὄχι ἀσυνήθιστος. Πρὶν νὰ πέσῃ ἀκόμα στὸν κυβερνητικὸ κύκλο καὶ στὴ διεφθαρμένη ἀριστοκρατία, ἀγαποῦσε πραγματικά τὴν ἐπιστήμη του. Μὰ σὰν πῆρε ἕνα δυνὸ παράσημα καὶ κάμποσους τίτλους, ρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα στὸ χαρτοπαίγνιο. Καὶ ρουφιγμένος ἀπὸ τοῦ σαλονιοῦ τὶς ἄλλες ἀσχολίες, πλήρωνε πολὺ ἀκριβὰ ἐκείνους ποὺ τοῦ ἐμπιστεύονταν τοὺς ἀρρώστους τους.

Αὐτὸς ὁ σπουδαῖος γιατρός εἶχε τηλεφωνήσει στὴ γυναῖκα του νὰ μὴν τὸν περιμένῃ ἐκεῖνο τὸ βράδυ.

Τὸ δύσκολο τοῦ ἄρρωστου ξεγύχισμα γέμιζε τ' ἀρχοντόσπιτο μ' ἀγριάδα ἀνυπόφερτη. Δυὸ νοσοκόμες στέκονταν στὸ προσκέφαλό του καὶ μιὰ ἄλλη συχνόφερνε στὸ γιατρὸ εἶδηση γιὰ τὴν πορεία τῆς ἀσθενείας!

Δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρρώσει τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι κ' ἡ νοσοκόμα βγήκε τρομαγμένη ἀπ' τὸ δωμάτιο. «Μοῦ φαίνεται πὼς κοιτᾷ κὺρ γιατρέ... προσπίδησ' ὁ κακόμοιρος κἀνὶ νὰ πῆ... Στὰ μασχημένα του λόγια κατάλαβα πὼς ζητοῦσε τὸν κύριο Νίκο...»

Σὰν ἄκουσε ὁ γιὸς τ' ὄνομά του, πετάχτηκε ἀπ' τὴ θέση του καὶ ζήτησε νὰ πάῃ μὲ τὸ γιατρό. Ἀμέσως, ὅμως, ξανακίθησε, γιατί τοῦ εἶπαν πὼς ἡ ἐπίσκεψη μποροῦσε νὰ φέρῃ καταστροφή.

Ἦστερ' ἀπὸ λίγα λεπτά γυρνοῦσε κ' ὁ γιατρός. Τὰ τρεμουλιάρικα καὶ κακαίτρινα χεῖλη του ψιθόριζαν «τέλειωσε - τέλειωσε.»

Ξημέρωσε. Μὲ τ' ἀνέβασμα τοῦ ἡλίου, περίσσευε καὶ τοῦ θλιμμένου σπιτιοῦ ὁ θόρυβος. Ὁ διευθυντὴς τοῦ γραφείου ἀνέλαβε τὶς φροντίδες τῆς κηδείας καὶ μοίρασε τὶς διάφορες λεπτομέρειες στὴν κατώτερη ὑπαλληλία καὶ στοὺς παρῶντους τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ καταστήματος.

Μερικοὶ ξένοι, σωστοὶ νεκροθάφτες, ἐδημιούργησαν καινούργιες φασαρίες καὶ ἀνέλαβαν οἱ ἴδιοι νὰ τὶς ἐκτελέσουν.

Πρὶν τὸ μισημέρι ἀκόμα, ὁ εὐταξίας τῆς ἐκκλησίας μαζὶ μὲ τρία-τέσσερα κοπέλια του, εἶχαν τελειώσει τὸ θλιβιατικὸ στόλισμα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῖχου τοῦ σπιτιοῦ, πρῶμα ποὺ κανένας δὲν ἤξερε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ πεθαμένου καὶ ποὺ ποτέ του δὲν φαντάσθηκε ζῶντας ὁ μακαρίτης.

Ἐνας ἄλλος κύριος μὲ ἡμίψηλο καπέλο καὶ μὲ ξεθωριασμένη ρεντιγκότα, ποὺ ἡ φάτσα του φώναζε τὴν ἀναίδεια τῆς παρασιτοσύνης, ἀγόρασε κάμπους πανεριὰς λουλούδια, πλήρωσε πέντι-ἕξη μῦρτιδες ἀπ' ἐκείνους ποὺ βαστοῦν τὰ ξεπτέρια στὶς ἀριστοκρατικὲς κηδεῖες, τοὺς ἔβαλε στὰ μπαλκόνια ποὺ εἶχε νοικιάσει γιὰ μόνο μιὰ ὥρα καὶ τοὺς εἶπε: «Μ' αὐτὰ θὰ ράνεξε τὸν νεκρό. Ἦστερα θὰ βγῆ καὶ καλὸ μεταχτισί.»

Δυὸ ἀστυνόμοι ποὺ τὰ στήθια τους λαμποκοποῦσαν ἀπ' τὴν περίσσια ἀμοιβὴ τοῦ μισοκαμωμένου τους καθήκοντος, κορδαρίζονταν μπροστὰ στὸ σπίτι, καὶ ἀγούγαν δρόμο στὴ συρροή.

Κι ἄρχισε τότες παρέλαση μὲ συλλυπητήρια. Δυὸ ὑπουργοὶ δὲ θέλησαν νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρία τοῦ σαλονιοῦ. Κ' ἐνῶ σφίγγανε τὸ χεῖρ τοῦ θλιμμένου, κίτταζαν ὑποῦλα γύρω τους, γιὰ ν' ἀνταμώσουν κανένα ἀπὸ τὰ ὄμορφα καὶ λεπτοκαμωμένα ἐκεῖνα πλασματάκια ποὺ τόσες καὶ τόσες φορές εἶχαν θαμάξῃ στὴν ἴδια αἴθουσα, γύρω στὸ πλούσιο τραπέζι τοῦ τοιγιοῦ. Οἱ βουλευτὲς λυπήθηκαν πότερε τὸν ὑποστηρικτὴ τοῦ κόμματός τους παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Νίκου. Ὁ Μέγας Πρωτοσύγγελος διαβιβαζόντας τὰ συλλυπητήρια τῆς — Μητρὸς Ἐκκλησίας — ἀπέκριναν: ἂν ζοῦσε ἀκόμη λίγο ὁ Μακαρίτης, θάκαμνε καὶ καμμιὴν ἄλλη δωρεὰ στὸ Ἐθνικὸ Ταμεῖο. Ὡς τότε θάμοννα κ' ἐγὼ Συνοδικός....

Ὁ διευθυντὴς μιανῆς τράπεζας δὸς του καὶ σκούπιζε τὰ μᾶτια του. «Πολὸν τὸν ἀγαποῦσε» εἶπαν μερικοὶ ποὺ τὸν ἐβλέπαν. «Τὸν εἶχε σώσει μιὰ φορά ποὺ εἶχε μείνει ἀνοιχτός στὸ χρηματοστήριο» ἀπόσπασε σιγά-σιγά, μιὰ κακιὰ γλῶσσα. Κάμποσοι σχολιάρχες, ἀπ' ἐκείνους π' ἀρέσουν τὸ παντοτεινὸ κατέβασμα τοῦ κεφαλιοῦ καὶ ξετρικλαίνονται στὶς ἐξευτελιστικὲς ὑπόκλισεις, ἔκλειψαν τὸ γκρέμισμα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς μεγάλους στηλοὺς ποὺ σηκώνουν τὸ βαρὺ τους ζυγὸ.

Ὅλοι λοιπὸν ποὺ ἔχουν κρυμμένες ρεντιγκότες γιὰ τέτοιες ἐπίσημες ὄρες, ὅλοι, χωρὶς κανεὶς νὰ ξεχάσῃ, ἄλλος μὲ ψευτοσυγκινημένη συντομία κ' ἄλλος μὲ κοσμοπολιτικὴ ρητορικὴ, εἶπαν στοὺς ζωντανούς ὅ,τι εἶχαν καὶ δὲν εἶχαν στὴν καρδιά τους μέσα γιὰ τὸν πεθαμένο.

Μόνο ἓνας καλλιτέχνης — ζωγράφος, μὲ τῆς ψυχῆς του τὸν πόνο χυμένο στὴ λαφροίνουχα χλωμά του χεῖλη καὶ στ' ἀκίνητα βαριά του μᾶτια ἤρθε στὸ θλιμμένο σπίτι καταφορτωμένος μὲ τὰ πίντοτε, δλοζώντινα ἰδεώδη του. Λαχτάρισ' ἡ καρδιά του νὰ δῆ τὸ φίλο του τὸ Νίκο σὲ μιὰ μελαγχολικὴ στιγμή. Πολλὲς φορές εἶχαν ἀνταμωθεῖ στὰ ζωντανὰ βουνὰ μέσα, ὁ ἓνας ἀκίνητος στὸ τριπόδι του μπροστά, ὁ ἄλλος σὰν ἄγαλμα στ' ἄλογό του ἀπάνω, καὶ ἔξημινοῦσαν κ' οἱ δύο τῆς Φύσης τ' ἀνεκτίμητα δῶρα, αὐτὸς μὲ δυνατὸ χρώμα λόγια, ἐκεῖνος μὲ ρητορικὲς πινελιὰς. Εἶχε μελετήσει τότε τὴ γλυκαὴ μορφή τοῦ πλουσιόπαιδου, ποὺ εἶταν γυμνὰ ἀπὸ ἀπριόριστη ἐνέργεια. Πὼς θὰ τὴν εὔρισκε, ἄραγε, τώρα μέσα στὰ θυμιάματα καὶ τὶς ψαλμοῦδιες κοντὸ στὸ νεκρό; Μὰ σὰν ἀντίκρισε ὁ Νίκος τὴν καλλιτεχνικὴ ψυχὴ ποὺ τὴ γιολαδα τῆς καμμιὰ τοῦ κόσμου λύπη δὲν μπορεῖ νὰ πάσῃ, ἔχασε τὴν ὀλόβαρη θλίψη του, κ' ἔτσι βρέθηκε πάλι ὁ ζωγράφος μπροστὰ στὴν ἄδωδρωση φυσιογνωμίας τοῦ κάμπου, τῆς θαλάσσης, τοῦ λαγκαδιοῦ. Τὰ συλλυπητήρια εἶτον ἀτέλειωτα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κράα αὐτὰ ψιθόρισμα, τὰ μᾶζευε ἓνας ἀνεπιὸς τοῦ μακαρίτη μέσα στὸ μεγάλο σαλόνι. Σὲ μιὰν ἄλλη κόψη κάθονταν ὁ θλιμμένος γιὸς καὶ κίτταζε μ' ἀψυχολόγητη φυσιογνωμία τὴν κωμικοτραγικὴ κίνηση καὶ τὰ θεατρικὰ σκέρτσα τοῦ κόσμου. Καὶ παρακολουθεῖσσι ἄθελα καὶ μπερδεμένα τὸν πένθιμο κινηματογράφο, γιὰτὶ ὁ νοῦς του εἶτανε βουτυγμένος στὴν ἀδιάλυτη ὁμίχλη του. Πρῶτα-πρῶτα ὁ θάνατος δὲν εἶταν φοβερός σὰν ποὺ τὸν παρίσταναν τὰ καλογερίστικα ὑμνολόγια, οἱ τεράστιες λαμπάδες, τὰ θυμιάματα ποὺ ἐπιαναν τὴν ἀναπνοή. Κι ἂν τὰ τόσα μαῦρα εἶχαν τὴ θέση τους μέσα ἐκεῖ γιὰ νὰ συμβολίσουνε τὰ γερατειὰ καὶ τῆς ζωῆς τὸ σβύσιμο, τί ζητοῦσανε οἱ τόσοι ἀθῶοι καὶ μυρωδιτοὶ κρένοι, τί τὰ τόσα δροσάτα κάτασπρα τριαντάφυλλα, ποὺ στόλιζαν τ' ἀμέτρητα στεφάνια; Κ' ἔπειτα δὲν καταλάβαινε γιατί οἱ τόσες τιμὲς κ' ἡ περίεργη αὐτὴ ἀποθέωση στὸ νεκρὸ τοῦ πατέρα του. Ὁ μακαρίτης δὲν ἤξερε γράμματα. Δὲν εἶταν κακός. Μ' ἀμόρφωτος σὰν ποὺ εἶτανε δὲν εἶχε μεγάλη καρδιά. Δὲν γνώρισε ἄλλο ἰδανικὸ στὴ ζωὴ του, παρὰ μόνο τίς παράδες. Γι' αὐτὸ δούλευε σὰν τὸ σκυλὶ ὡς τὴν τελευταία του ὥρα καὶ μὲ τὴν ἀπάνθρωπη οἰκονομία του εἶχε κάμει σεβαστὴ περιουσία. Ψυχικὰ ἔκαμνε πολλὰ ὁ Μακαρίτης. Καὶ τοῦ Νίκου ὁ νοῦς τυραννισότανε τώρα γιὰ νὰ καταλάβῃ ἂν ὄλα κρεῖνα τὰ καλά ποὺ ἔκαμνε ὁ πατέρας του, τὰ ἔκαμνε ἀπὸ πραγματικὴ καὶ ἀδολὴ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀνάγκης ἢ ἀπὸ ἀπλὴ ἐπίδειξη.

Στή σκέψη απάνω κρυφοσκούπιε το δάκρυ του κι ένας δημοφιλής κύριος που κάθονταν κοντά του, του αιοείπε γαλλικά «Παρηγορηθήτε, κύριε Νίκο» Κανένας απ' όσους ήταν εκεί δεν κατάλαβε τον πραγματικό πόνο που το γέννησε.

Τ' αμάξια και τ' αυτοκίνητα κυκλοφορούσαν δύσκολα στο δρόμο και τα στεφάνια μοσχοβολούσαν από μεγάλη απόσταση. Έντυσαν το νεκρό, τον έβαλαν σ' ωραίο καρδένιο φέρετρο και τον έκλεισαν. Ο γιός δεν πήρε είδηση απ' όλα αυτά. Κανένας δεν του είπε «πήγαινε να δής και να φιλήσης τον πατέρα σου για τελευταία φορά» Η τελετή της κηδείας γένηκε όπως ταίριαζε, και ο πλούσιος τριγυρισμένος από έπισημότητα, από χρυσάφι και λουλούδια, από θυμιάματα και ρητορείες, παραδόθηκε στη μαύρη βουβή και σκουλιασμένη άγκαλιά του τάφου.

Κείνο το βράδυ ο γιός δεν μπορούσε να κλείση μάτι. Τον τυραννούσε με περίεργη έπιμονή ή εικόνα του παππού του. Του κάκου έχυνε στο νεύ του μέσα όλες εκείνες τις περήφανες σκέψεις, που τον έκαμναν άταιρίαχο μεσ' το ναυθρό περιβάλλον του. «Όλοι θα πεθάνουμε, εκλείπουνταν! Μ' αφού γεννηθήκαμε, θα πη πως έχουμε προορισμό, κι ο προορισμός αυτός να ζήσουμε όσο το δυνατό ζωντανώτερη ζωή. Μ' άρέσει ο άνθρωπος που μοιάζει τον αερόλιθο στη γρηγοράδα και τ' λάμψη. Τι περτάει αν όλο του το μεγαλείο πέφτει σ' άφρατη σκόνη ύστερ' από το θρίαμβο; Μ' άρέσει το κάθε τι της ανθρώπινης ενέργειας, που εκδηλώνεται μέσα σ' άθάνατα έργα της τέχνης και της έπιστήμης, στις μεγάλες κοινωνιστικές πράξεις. Και λωτρεύω τη Φύση, γιατί κ' εκείνη με βεβαιώνει πως ό νους του ανθρώπου, κι ακόμα πεύτερο ή καρδιά του είναι πιο φαρδιά από τον κόσμο, πιο άπέραντη απ' τους αιώνες. Λωτρεύω τη Φύση γιατί είναι πάντα ζωντανή και βρίσκεται άδιάκοπα μέσα σ' άγωνα, άδιάκοπα στο θρίαμβο. Θαμάζω το χοντρό κλαδί του γιγαντώσμου άγριόδεντρου που παλαίβει χρόνια και χρόνια με τους βοριάδες και τον κεραυνό και που κάμνει το δάσος ν' αντίλαλη από το βοητό του το περήφανο. Μ' ένθουσιάζει τ' όρημητικό του χείμαρον κύλισμα, που ξεριζώνει ό,τι αντίστέκεται στο δίκαιο δρόμο του, που μόνο στού ωκεανού τ' ατήθια ήσυχάζει αφού βρη το Μεγάλο, το Άπειρο, το Αιώνιο.»

Μα ή εικόνα γυρνούσε και ξαναγυρνούσε. Και τούφερε στο νου μιá χειμωνιάτικη βραδιά, πριν από πολλά χρόνια, που ήρθε βιαστικό τηλεγράφημα από την έπαρχία. Ο παπούς πέθαινε και ήθελε να δη το γιό του για τελευταία φορά. Ο γιός δεν κύτταζε τ' πίσω του. Τ' άφηκε όλα στη μέση, κι έτρεξε κοντά στον έτοιμοθάνατο. Είχε πάρει και τον έγγονό μαζύ. Και τώρα ξελετούσε σιου έγγονού τη φαντασία το ύστερνό άγκάλιασμα πατέρα και παππού....

Είταν τόσο βαθιά προχωρημένες σ' όλο του το έγω οι θεωρίες π' άκουγε μικρός, που δε μπορούσε, σήμερα καμμιά φιλοσοφία να τις ξεριζώσει όλως διάλον. Κ' έπάλαιβαν άδιάκοπα μέσα του οι περιορισμοί, ή άμφιβολία, οι φόβοι για τη ζωή που τον είχε ποτίσει ή πρώτη του μόρφωση, με την έπαναστατική δύναμη που χύνονταν μέσα του από της Φύσης το παράδειγμα....

Σ' όλα τ' σαλόνια της άριστοκρατίας γίνεται μεγάλος θόρυβος. Μαθειότερη πως ό γιός του πλούσιου ζέκαμε όλα του τ' κτήματα, διάλυσε το έμπόριό του

κ' έφυγε σε μακρινό μέρος, όπου άγόρασε μεγάλες γαίες. Και γελούνε όλοι, κυρίες και κύριοι και προπάντων οι γεροντοκόρες εκείνες που ό Νίκος ποτέ δε θέλησε να κύτταξη. Κι όν κοροϊδεύουν όλοι γιατί πάντοτε είταν άγριος και βλάκας. Μόνο σαν σε κανένα απ' τ' σαλόνια τύχη ό ζωγράφος - καλλιτέχνης, ό μόνος φίλος του Νίκου κι ό μόνος που με την άλληλογραφία του τον συνδέει ακόμα με την Πρωτεύουσα μας, άποσώνει τις άριστοκρατικές γλωσσίες με το άκόλουθο μουσικό αντίλαλημα; «... κ'ι έμάζεψε όλους απ' τ' τριγυρνά χωριά γι' να κάμη κοινούργια Κοινωνία....»

I. ΧΑΛΚΟΥΣΗΣ

Ο ΦΑΝΤΗΣ

Είχε μιá άσυνήθιστη ύψη εκείνη την ήμέρα το μεγάλο άρχοντικό σπίτι.

Μέσα στην εύρύχωρη αίθλη, άλλοι έμπαιναν κι άλλοι έβγαιναν παραμετρώντας τους περίεργους που χάζιαν εμπρός στην όρθάνοιχτη έξωπορτα. Κάπου - κάπου ένας άχθοφόρος με ένα έπιπλο στη ράχη, ξεπόρτιζε σπρώχνοντας το πλήθος. Άκούονταν πρόστοχα χωρατιά, βρισές, φιλονικίες, και το έξακολουθητικό εκείνο έμπα-έβγα των λασπωμένων παπουτσιών είχε λερώσει τ' κατάσπρα μάγμαρα που είχε γυαλίσει το άδιάκοπο σφουγγάρισμα των ύπηρετών.

Άπάνω στις τετράγωνες πλάκες είταν σκορπισμένα έδω κ' εκεί, σκοινιά, σπάγγοι, χαρτιά και άχερα σ' α νανάγια που έπιπλούν στη θάλασσα ύστερα απ' τον πνιγμό ενός καραβιού.

Ποτέ ό ήσυχος με χαλός δεν είχε ίδει τέτοια κίνηση, όλες οι γειτόνισσες είταν στο πόδι και κρυμμένες πίσω από το στόρι, κύτταζαν στο δρόμο με περιέργεια. Τι έσήμαινε;

Πριν από μισή ώρα είχε τελειώσει ή δημοπρασία που είχε γίνει στο μεγάλο σαλόκι και τώρα φεύγαν τ' πουλημένα έπιπλα. Καναπέδες, λάμπες με μεταξωτά άμπαζούρ, μπαγιού, έπιπλάκια και χρυσά καθρέφτες άφιναν για πάντα το σπίτι. Εκείνη τη στιγμή μιá βαρειά, πολύ βαρειά βιτρίνα, φουσκωμένη και καμαρωτή, έκατεβαζονταν με κόπο και φωνές.

Άπάνω στη σάλα περίμεναν έπομονητικά τη σειρά τους, ένας πολυέλαιος σοριασμένος σε μιá εύρύχωρη κόψα, καμμιά δεκαριά κάδρα, τυλιγμένα βιαστικά σε έφημερίδες και μέσα σε μιá κίσα χωμένα σ' άχερο σαν αυγά, τ' πορσελάνινα μπιμπιλό και τ' χωματένια άγαλματάκια.

Σιγά-σιγά το μεγάλο σαλόκι άδειάζε σαν τραπέζι από το όποιο σηκώνουν ένα-ένα τ' σερβίτσια.

Μιá κυρία σαρανάρα, τυλιγμένη σ' ένα εύρύχωρο πενιουάρ ρούζ πάλ κ' ένας ήλικιωμένος κύριος συνομιλούσαν απάνω στη σκάλα· είταν ή νοικοκυρά του σπιτιού κι ό δίκηγόρος της. Δεν είταν έμορφη γυναίκα αλλά πολύ συμπαθητική κ' είχε απάνω της ένα άέρα άρχοντιάς. Το ντύσιμο, το βύψιμό της και οι μυρωδιές

πού ξεκόρπιζε έδειχναν φανερά πώς είταν απ' εκείνες πού δέ γερνούν πειτέ. Μή μελετημένη άφέλεια τó ένα της χέρι προσπαθοσε νά μετριόση τó χορταστικό καρτέ της ένφ τó άλλο άκουμπισμένο μέ χάρη τή μέση σήκωνε άρχειά άψηλ· τή ρόμπα ώστε νά φαίνεται μέσα στην ψηλή μεταξωτη· αλτσα μιά τριτοταγή γάμπα πού έτελείωνε σ' ένα χαριτωμένο σκαρπινάκι ντεκολτέ.

Όλοι την κύτταζαν στραβά μέ πεινασμένα μάτια και φθονοδοσαν τόν ξεκουτιάρη δικηγόρω τού όποιου τó ύπουλο βλέμμα πότε σταματούσε στις στρωγγυλάδες πού έκρυβε τó πενιούαρ και πότε χώνουνταν μέσα στα γοητευτικά βάθη τού καρτέ.

Κοντά σ' ένα παράθυρο τού σαλονιού, μιά μισόκοπη κυρία μέ τόν άνδρα της, ήσυχο άνδρόγυνο όψιλούτων νοικοκεραίων, έπερίμεναν τούς άνθρώπους πού θα σηκώνανε τó πιάνο μέ ούρα πού είχαν άγοράσει για τά παιδιά τους. Ό Λάμπρος, ό άνθρωπος τού σπιτιού, έκουβέντιαζε στην άλλη άκρη μέ τόν δημόσιο κήρυκα κ' εκεί κάτω, δίπλα στο μπαλκόνι άκουμπισμένος στον τοίχο, ό κύρ Καλογούρης, ό κοντόφαρδος πωλητής μεταχειρισμένων επίπλων, κρυφομιλούσε μ' ένα μεσίτη.

— Είδες εκεί βάψιμο;

— Πύρ, θάλασσα και κακή γυνή.....

— Κι ό άντρας φευγάτος.....

— Ναι, δεκάρα πού δίνει αύτή για τόν άνδρα της....

— Κατά τόν άντρα κ' ή γυναίκα· και τι δέν κάνουν τά χαρτιά....

— Αυτή πού βλέπεις φίλε μου..... και τó τέλος της φράσης τού μεσίτη ξεψύχησε μυστικά στο αυτί τού κύρ Καλογούρη.

— Μπα, έτσι αϊ;

— Δόγο τιμής.....

— Αυτό δά δέν θα τόβαζα ποτέ μέ τó νού μου....

Έκείνη τή στιγμή ό άνθρωπος τού έπιλοπόλη έμπήκε στο σαλόνι και προχώρησε προς τó μέρος τους, ό κύρ Καλογούρης πήγε και τόν βοήθησε νά φορτωθή ένα μικρό γραφειάκι Louis XV μέ ζωγραφιστά λουλούδια. Τήν ώρα πού τó σήκωναν, ένας ξερός κρότος άκούστηκε μέσα στο μεγάλο του συρτάρι. Κανείς δέν έδωκε προσοχή, μονάχα ή μισόκοπη κυρία γύρισε και είπε τού Λάμπρου. — Κάτι ξεχάστηκε μέσα στο συρτάρι. Δόσε είδηση τής κυρίας σου πριν πάρον τó γραφείο.....

Ό Λάμπρος είδοποίησε την Κυρία και ό άνθρωπος κατέβασε γρυνιίζοντας τó τραπέζι. Όλοι περίεργοι είχαν μαζευθεί γύρω του, ένφ ό κύρ Καλογούρης ψάχνουνταν για ν' αύρη τó κλειδί.

Τσέπες τού γλεκιού, τού παντελονιού και τού παλτού σκαλιτήσαν όλες μπρός στο περήφανο και σχεδόν περιφρονητικό βλέμμα της Μαντίμ· βγήκαν στο φώς κομπολόγια, μανδύλια, σουγιές, μολύβια, κλειδιά και τελευταίος ό καπνός μέ την πίπα. Τίποτα.

— Νά πάρ' ή όργή..... έμουρμούριζε κατακόκκινος ό έπιλοπόλης.

Μετά πολλά, άφού έγινε και δεύτερη έρευνα, τó κλειδί βρέθηκε χωμένο σ' ένα

μάτσο παλιών χαρτιών. Ίδρωμένος ό κύρ Καλογούρης, άφού τó κύτταξε καλά για νά βεβαιωθή άν είταν εκείνο, τó έπροσφερε μέ μιά άκομμη ύπόκλιση στην Κυρία. Έκείνη τó πήρε χωρίς προθυμία· αϊ τó έβαλε στην κλειδαρότρυπα.

Για μι' στιγμή ή Κυρία και τó έπιλο φάνηκαν σαν ν' αποτελούσαν τó θέμα ένός έμορφου ταμπλώ· από τή χάρη όπου εκείνη είχε άκουμπήσει τó χέρι της άπάνω στο γραφείο και από τή λειτότητα μέ την όποία έγύρισε τó κλειδί, καταλάβαινε κανείς πώς τó μικρό κομψό τραπέζι είταν έπίτηδες καμωμένο για μιά τέτοια γυναίκα.

Και όμως είταν ή τελευταία φορά πού τά μικρά της χεράκια άνοιγαν τó συρτάρι τó όποιον είχαν άλλοτε σκαλίσει μέ τόση άνυπομονησία. Πόσες φορές τó μπιρα εκείνα· τί ζωηρά μάτια δέν είχαν πλανηθεί μέ εύχαρίστηση άπάνω στα χαριτωμένα λουλούδια μέ τί πεθαμένο χρώματα και στους φιλοδουλεμένους μπρούτζους πού έλαμπαν τώρα θαμπά στο άτονο φώς των παραθύρων.

Τι άραγες νά είχε ξεχάσει εκεί μέσα ή Κυρία; Χωρίς άλλο κανένα μάτσο έρωτικά γραμματάκια ή κανένα κόσμημα.....

Τó συρτάρι άνοιξε· τίποτε απ' ούτά παρά μόνο ένα πράσινο κερλ πολυελαίου μισοκαμένο — μάρτυρας ποιός ξέρει ποιās πολυτάραχης έσπερίδας — κ' ένας φάντης τής κομπας.

Ένας έμορφος και κομψός φάντης μέ κακρά ξανθά μαλλιά και μέ γαλάζιο μπινδέα, άληθινό page, έσήλινε άπάνω στην Κυρία τó γαλανό και σχεδόν παιδικό του βλέμμα, σαν νά τής έλεγε: « Παρών! ».

Αυτός λοιπόν ό ένοχος όλης αύτης τής καταστροφής, αυτός πού είχε έρημώσει τó σπίτι, τολμούσε άκόμα νά παρουσιασθή μπροστά της μέ τόση αυθάδεια;

Όλοι σταθήκαν άφωνοι· είταν έτοιμοι νά γελάσουν, μά σιωπούσαν από φόβο μήπως δυσαρ στήσουν την Κυρία. Έκείνη έμεινε για μιά στιγμή σαν άποσβολωμένη, αλλά εύθύς μέσα της νίκησε ή γυναίκα τού κόσμου πού ξέρει και κυβερνά τόν έαυτό της· ένα άμυδρό χαμόγελο φάνηκε άπάνω στα χείλη της και άτάραχη πήρε μέ προσποιημένη άφέλεια τó χαρτί και τόσχισε σε μικρά - μικρά κομμάτια....

Τή στιγμή εκείνη αισθάνθηκε μιά άνέκφραστη εύχαρίστηση σαν νά ξελόθρευσε ένα τρομερό έχθρό· ή τυφλή της συνείδηση έρριχνε μέ προθυμία στον φτωχο φάντη τά βάρη πού είχε άπάνω της και τόν θεωρούσε σαν αίτιο όλης αύτης τής κακοτυχίας· Τά ένοχα χέρια είχαν τιμωρήσει τόν άθώο και άνεύθυνο φάντη, μά όλοι συλλογίσθηκαν πώς άντί νά σχισθή τó άπειράκτο χαρτί, έπρεπε νά κοπούν τά δικά της χέρια, τά άσπρα εκείνα άπαλά χεράκια πού είχαν χαυδέψει τόν ρήγο, τόν φάντη και την νιάμα πού είχαν φάγει τó σπίτι μέ τά έξοδα και τά λούσα. . .

Και όμως, εκείνα είταν ικανοποιημένη· γύρισε κύτταξε τούς άλλους μέ περηφάνεια κ' έπήγε ν' αποτελειώσει τή συννομλία της μέ τó δικηγόρω. . . .

A. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΑ ΖΩΗ

Ο γνωστός καλλιτέχνης και λογογράφος της πόλης μας κ. Α. Πράσιнос μας χαρίζει το μυθιστόρημά του «Μία Ζωή», τιμώντας το περιοδικό μας με την πολύτιμη συνεργασία του.

Τό δημοσιεύουμε κ' υποσχόμαστε να τό κρίνουμε, μόλις τελειώση.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Petit que tien n'a lassé
Dis-moi pourquoi je te trouve sans cesse
Sur le chemin où j'ai passé.
ALFRED DE MUSSET (Nuit de Décembre)

I.

Έχω στά χέρια μου, ένα παλιό του σημειωματάριο, με λίγα φύλλα κτρινισμένα, πυκνοσκεπασμένα απ' ένα γράψιμο μικρό, αδύνατο, τυρανισμένο, και σε πολλά μέρη ταραγμένο τόσο, που λές, ή πώς εκείνος που έγραφε, ντριπόταν για τις σκέψεις του και τις παράδινε στο χαρτί ακούοντας ποιός ξέρει σε ποιά πικρή ανάγκη, ή πώς φοβώταν μην αντικρίη κανένα την ώρα εκείνη. Τα πιότερα φύλλα λείπουν κ' ίσια με τη νευρική κίνηση των δαχτύλων που εάσκισαν μέσ' απ' το λευμάτινο δέσιμό τους αφήνοντας ακατάστατες ταντέλες χαρτιού, όλου φαίνονται που και που μερικές μισές λέξες δίχως νόημα, όλα μέσα στο παλιό αυτό βιβλίο μαρτυρούν την αγωνία κοποιας ψυχής που ζητούσε να κρυφτή γιατί δεν έπιζεν έλεος από κανένα.

Στό πίσω ξόφυλλο, όπου εξακολουθήσαν οι σημειώσεις, ξεχωρίζονται μόλις δυό τρεις λέξες, κι αυτές με πολλή δυσκολία, μισοσβυσμένες είτε απ' τον καιρό είτε απ' τον ίδιο που τις έγραψε: «Η χαρά μπορεί να είναι άλλοθι παρά στον ουρανό;...» Καί κατόπι τίποτα. Ο μεγάλος ύπνος έχώνεψε την κουρασμένη σκέψη κι αυτές είχαν ίσως οι τελευταίες νότιες που έβγαλεν ή ψυχή του πριν φτερουγίση.

II.

Δέν είναι πολύς καιρός που πέθανε. Φίλος μου, ό καλλίτερος που είχα, μου φύλαξεν ως τη στερνή στιγμή, σταθερή τη γλυκειά του άφοσίωση. Είταν ένα από τα παράξενα και σπάνια εκείνα πλάσματα που δέν μπορεί κανένας παρά να τ'άγαπα γιατί είναι ωκεανοί καλωσύνης. Μ' όληνα όμως την αγάπη που τοβ είχα, κάποιον αίσθημα, διάκριση ή φόβος, που κ' εγώ αδυνατούσα να τό καλοξηγήσω, με κρατούσε μακρινά απ' την ιστορία της ζωής του. Τό γέλιο ήταν κάτι σπ·νιο στά χείλη του, αίτια να υποθέτη κανίς πώς κάτι είχε σβίσει μέσα του κάθε λάμψη χαράς, κάποιον μυστικό βαθύ, αποφασιστικά κλεισμένο στό βαθύ της ψυχής του... Ποτέ δέν μου είπε τίποτα, μα και ποτέ δέν τοβ ρώτησα τίποτα.

Κ' ίσως τοβτο να είχαν τό πιο γερό θεμέλιο της φιλίας μας' γι' αυτόνα ή διαίκρισή μου, γιά μένα ή υπομονετική του σιωπή που άναβε ώρες ώρες στό βαθυγάιανο μάτι του τη φλόγα κάποιου σκληρού μαρτυρίου, όταν ή στιγμή, ή καμιά ιστορία ξε·ναφτε τον πόνο του σε βιασμό που να δοκιμάζη κι' αυτός ό σιωπηλός την ανάγκη μιιά; ξεμολόγησης.

Μιά φορά μονάχα θυμούμαι κάποιον μικρό επεισόδιο που μπορούσαν άρκετά να ξεσκεπάση στο μάτι ενός ανθρώπου λιγότερον άνύποπτον απ' έμένα.

Συχνά τ' απομεισήμερα, που βρισκόμαστε δίχως άσχολίες, περνούσαμε τις ώρες στό σπίτι του διαβάζοντας και συζητώντας. Είχαμε κ' οι δυό την ίδια βασιική λατρεία για την τέχνη. Θυμούμαι λοιπόν ότι ένα από τ' άξέχαστα εκείνα δουλικά έδιαβάσαμε ένα παλιό βιβλίο, πολύ άδικα ξεχασμένο τώρα, γιατί είν' ένα απ' τα πιο πρωτότυπα και τα πιο ψυχολογημένα στό είδος του, τον 'Αδόλφο του Benjamin Constant. Έσυνιθίζαμε να διαβάζουμε ό καθένας με τη σειρά του' όταν έκουράζονταν ό ένας, έδινε τό βιβλίο στον άλλο, ή σταματούσαμε λίγην ώρα να ποδή τις σκέψεις μας, και θυμούμαι που άγαποδσε τότε ν' αναφέρη κομμάτια από άλλους συγγραφείς ή ποιητές και να τ' αντικρύξη εύχαριστημένος αν τά 'χε κρα ήσει όλόκληρα στη μνήμη, πιο εύχαριστημένος άκόμα, αν είχε τό βιβλίο που ήθελε και μπορούσε έτσι να μου διαβάση τη σελίδα που ζητούσε. Μουτόν τον τρόπο τό τρσπέζι έγέμιζε σε λίγο από βιβλίο, κ' οι ώρες έπερνούσαν άχάριστες, ή άνάγνωση έγέγονταν μιιά μελέτη άργή και σοβαρή και τό κατόχλιωμο πρόσωπο του φίλου μου έπαιρνε κάποιον χρώμα κάτω απ' τις μαύρες μπούκλες των μαλλιών του, που τό σήκωνε κάπου κάπου με τό νευρικό του χέρι για να με ρωτά:

— Μήπως σε κουράζω; Εγώ εύχαριστιώμαι και ξεχνώ που μπορεί να σε σταναχωρώ.

Και πραγματικά έξεχνούσε ως και τον έαυτό του τις στιγμές εκείνες' φαίνονταν τουλάχιστο.

Τ' απομεισήμερο εκείνο οι συνήθειες άλλαξαν. Έδιαβάσα μονάχος εγώ. Ο φίλος μου μ' άφηνε να προχωρώ, κι' άκουμπημένος στό τραπέζι άκουε την άνάγνωση βουβός, με τα μάτια στηλωμένα με κάποιον τρόπο, σε μιιά γωνιά της μισοσκοτεινής κάμαρης, σαν να παρακολουθούσεν εκεί ζωντανή την ιστορία του 'Αδόλφου. Αύτή του ή στάση δέ μ' άνησυχούσε. Τοβ είχαν μιιά χαρακτηριστική συνήθεια. Βοηθισμένος όλότελα σ' εκείνο που διαβάζε ή τοβ διαβάζαν μπορούσε κανείς, να πη πώς έζούσεν εκείνη τη στιγμή όλα τα αισθήματα που μιλούσαν στις γραμμές του βιβλίου.

Όταν έφθασα στό μέρος όπου ό 'Αδόλφος διηγείται τις τελευταίες μέρες της Λεονώρας:

« Ένα μονάχα αίσθημα δέν άλλαξε ποτέ στην καρδιά της Λεονώρας, ή άφοσίωση της για μένα. Η αδυναμία της σπάνια την άφηνε να με μιλή, μα τα μάτια της άδιάκοπα κερραμένα στό δικά μου μοιάζανε σε να μου ζητούσαν άπελπισμένα κάποιον ζωή που δέν μπορούσα πια να της δώσω».

— Πάνω, σὲ παρακαλῶ, μοῦ εἶπε ξαφνικά· θέλεις νὰ διαβάσουμε τίποτα ἄλλο; Μὲ σταναχώρησεν αὐτὸ τὸ βιβλίον.

Καὶ στήν ξέθωρη φωνή του νόμισα πὸς ἄκουσα νὰ πάλῃ κάτι ἀπ' τὴν ἀπελπισία τοῦ Ἀδελφοῦ. Ἔταν κατάχλωμος καὶ τὸ μάτι του περνῶντας ἀπ' τὸ σιγνὸ παράθυρο τῆς σκοτεινῆς κάμαρας χτυποῦσεν ἀντίκρου στους γκριζοὺς τοίχους καὶ στὴ χορταριασμένη σκεπὴ τοῦ ἀντικρουνοῦ σπιτιοῦ, ζητῶντας μάλιστα λίγο οὐρανὸ, λίγο φῶς! Ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του μὲ τὴν τοξωτὴ γραμμὴ τῶν φρυδιῶν, σπασμένη σὲ δύο ἀπὸ τὶς βαθυὲς ριτίδες τοῦ πόνου πὸς κάμει σκοτεινότερο τὸ σκῆμα τῶν ματιῶν, καὶ μὲ τὰ μαῦρα του μαλλιά πεσμένα στὸ λιγνὸ του πρόσωπο, τοῦ ἔδιναν τὴν ὄψη κάποιου μαραμμένου Χριστοῦ πὸς παρακαλεῖ σὲ μιὰ στιγμή ἀνθρώπινης ἀδυναμίας τὴ μεταβολὴ ἐνὸς πεπρωμένου πὸς δὲν ἀλλάζει.

— Δὲν ἔχω τίποτα, μοῦ εἶπε προλαβαίνοντας κάθε μου ἐρώτηση. Σταναχωροῦμαι πολὺ ἔδω μέσα σ' αὐτὴν τὴ φυλὴ κὴ πὸς δὲν τὴν βλέπει ποτε ὁ ἥλιος. Ἀγαπῶ ἀκόμη τὸ φῶς καὶ τὰ λουλούδια, τὶς κόκκινες δύσες καὶ τὶς χρυσὲς ἀνατολὲς καὶ τὶς ἡσυχες βραδυὲς στὸ βουνὸ ὅπου γεννήθηκα. Καὶ φαίνεται πὸς θὰ πεθάνω ἔδω μὲ τ' ἀκίνητα κεραμίδια καὶ τοὺς ἀκάθαρτους τοίχους τοῦ γείτονα μπρὸς στὰ μάτια μου!

III.

Τὴ ζωὴ μου πολὺ λίγο τὴν ἔζησα κι ὅμως εἶταν ἀρκετὰ χρόνια πὸς τὸν γνώριζα στενά. Ὅταν ἐγὼ ἐπῆγα στὸ γυμνάσιο ὅπου κι αὐτὸς εἶχε μάθει τὰ πρῶτα γράμματα, εἶχε πιά τελέσει κ' ἐσπούδαζε στὸ ἐξωτερικόν. Κάποια του ἀνάμνηση ἔμενε ὅμως ἀκόμη στὸ σχολεῖόν. Τὰ παιδιὰ πὸς τὸν εἶχαν γνωρίσει μιλοῦσαν κάποτε γιὰ ἓνα μαθητὴ πὸς δὲν ἔμοιαζε μὲ τοὺς ἄλλους, πὸς ἔκαμε στίχους καὶ πὸς τὸν ἀγαποῦσαν πολὺ οἱ δασκάλοι του. Σ' ἓνα παλιὸ θρανίον ἔδειχναν ἀκόμη τὴ θέση του. Λέγαν πὸς εἶχε μιὰ ξεχωριστὴ ἀγάπη γιὰ τὸ Χριστό, μελετοῦσε τὸ εὐαγγέλιον, κ' ἐπιτηδεῖος σχεδιαστῆς, ἀγαποῦσε συχνὰ νὰ σχεδιάζῃ ἓνα παράξενο τύπον Ναζωραίου μὲ μάτια βουληγμένα, πρόσωπο λιγνόν, μέτωπο μεγάλο κι αἰλακωμένον ἀπ' τὴ σκέψη καὶ τὸν πόνον, μαλλιά καὶ γένια κατάμαυρα. Τὰ παιδιὰ διηγόνταν ἀκόμη πὸς μὲ κάποια περηφάνεια ἔλεγε πὸς μοιάζει τοῦ Χριστοῦ στὴ μορφὴ, πὸς εἶταν καλὸς καὶ πονόψυχος, ἔδινε συμβουλὲς στους ἄλλους, τέλος πὸς ἡ ζωὴ του εἶταν ἀγνή σὰν ζωὴ παιδιοῦ. Κάποτε κι ὁ δάσκαλος μᾶς μιλοῦσε γι' αὐτόνα καὶ μᾶς τὸν ἀνάφερε σὰν παράδειγμα.

Μὲ τὴν ἀλαφρότητα τῆς παιδικίας μου σκέψης φανταζόμουν αὐτὸν τὸν ἀγνωστο σὰν ἓνα στενόμυαλο μαθητὴ (ποῖς ἄλλος μποροῦσε ν' ἀρέσῃ στους δασκάλους;) πολὺ ἀνόητο, ἀφοῦ ἀπ' ὅλες τὶς ἐμορφιὲς τῆς ζωῆς εἶχε διαλέξει τὴ μελέτη τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀρετὴν, τὶς καλὲς συμβουλὲς. Κάποτε μοῦ φανεροῦνταν σὰν ἓνας ἐπιτηδεῖος ὑποκριτῆς κ' εἶταν φορὸς πὸς δὲ δίσταζε νὰ βλέπω στὸ χαμένο αὐτὸ εἶδωλον τῶν ἄλλων, ἓνα ἀπ' τὰ περιορισμένα ἐκείνα κερφάλια πὸς ὄταν βγοῦν ἀπὸ τὸ σχολεῖόν, ἀνίκανοι γιὰ κάθε τι, γίνονται μιὰ μέρα τὸ φῶς, ἀφήνουν μακριὰ τὰ γένια καὶ τὰ μαλλιά τους καὶ γίνονται

πακάδες, ἢ κατασταλάζουν δάσκαλοι σὲ κανένα χωριόν. — Τ' ἀπλοϊκὰ μυαλὰ ἐκείνων πὸς μὲ μιλοῦσαν γι' αὐτόνα, εὐκόλα στὸ θαυμασμὸ κάθε καλοντυμένης ἀνοησίας, ἀντὶ νὰ μὲ κάμουν νὰ πιστέψω, ἐκάρφωναν πὸς στερεὰ μέσα μου αὐτὲς τὶς ἰδέες καὶ δὲν ἄργησα στὴ θέση τοῦ εἰδώλου, ν' ἀνεβάσω μιὰ νόστιμη γελοῦ-γραφία καὶ νὰ κάμω καὶ τοὺς ἄλλους νὰ γελοῦνε τώρα μ' ὅ,τι θαυμάζανε πρὶν. Τὰ παιδιὰ ἀλλάζουν εὐκόλα γνώμες, κι ὁ λατρευτὸς τους εἶταν τώρα μικρονά, ποῖος ξέρει ποῦ. Ὁ καιρὸς κ' ἡ εἰρωνεία μου εἶχαν οβύσει καὶ τὴν τελευταία ἀναλαμπὴ πὸς ἄφησε τὸ πέρασμα του. Ὅσοι λείπουν δὲν ἔχουνε φωνὴ ν' ἀπολογηθοῦνε, κι ὅσοι μένουν τοὺς διαφεντεύουν πολὺ ὀκνά ἢ καὶ καθόλου, τόσο εἶναι ἀληθινὸ πὸς τίποτα, κι ἀπὸ τὰ πῶς ζωντανὰ καὶ τὰ πῶς βαθιά, δὲ μένει χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ἢ ν' ἀδυνατίσῃ μὲ τὸν καιρὸ στὴν ψυχὴ μας. —

Μιὰ μέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη μοῦ μένει ζωντανὴ στὸ νοῦ. Δὲν ξέρω πὸς ἓνα παλιὸ του τετραδίου τῆς ἱστορίας βρίσκονταν στὰ χέρια ἐνὸς συμ-μαθητῆ μου. Σκυμμένοι κ' οἱ δύο στὶς κιτρινωμένες του σελίδες ἀντιγράψαμε. Ἦουχία μεσ' τὴν παράδοση ὅλοι μελετοῦσαν. Ἐξω μιὰ βουρκομένη μέρα τοῦ Ὀκτώβρη ἀπ' ἐκεῖνες πὸς κλαίει σὰ θλιβερὸ τραγοῦδι ἀποχωρισμοῦ. Τὸ πρῶν εἶχα ἀισθανθεῖ τὴν καρδιά μου ὄρφανὴ κ' εἶχα κλάψει πρῶτη φορὰ στὴ ζωὴ μου ἢ αἰτία εἶναι ξένη γι' αὐτὸ τὸ βιβλίον καὶ γιὰ τοῦτο δὲ μὲ σταματᾷ. Εἶμουν τότε δεκαοχτὼ χρονῶν, σὰ δεκαεννιά. Ἐγραφα ἀφηρημένα, χωρὶς διάθεση, καὶ τὸ περισσότερο γιὰ νὰ περνᾷ ἡ ὥρα. Στρέφοντας ἓνα φύλλον τοῦ παλιοῦ τετρα-δίου, δεξιὰ, στὸ περιθώριον, στοχάστηκα κάτι σημείωσες γραμμένες μὲ μολύβι. Εἶταν κάτι στίχοι μισοτελείωτοι, μὲ πολλὰς λέξεις σβρασμένες ἢ διορθωμένες. Στα-μάτησα μιὰ στιγμή καὶ διάβασα:

*Δὲν ξέρω, μὰ θὲ νάμαι σὺν κάποιον χαμένου ὄνειρον,
γιατὶ ἔχω κάποια ἐνθύμηση παράξενη στὸ νοῦ,
σὰν ἄστρων πὸς στὴν ἄβυσσο σταλάζαν τ' οὐρανοῦ
καὶ σὰν ἀνλῶν πὸς σώπασαν στὴν ἡσυχία τοῦ ἀπείρου.
Κ' ἔχω μιὰ λύπη μέσα μου παλιὰ, παντοτεινὴ,
σὰν κάτι νὰ ἔχασα γλυκὸ πὸς πίσω, δὲ γυρίζει
καὶ πὸς ὁ καθμός του μοναχὰ στὴ σκέψη μου ἀγγυανεῖ
ἀγυάτρευτος. Καμμιά χαρὰ τῆς γῆς δὲν τὸν κοιμίζει....*

*Καὶ μοῦπε ἡ μοῖρα μου ἡ ψυχρὴ: «Τῆς ζωῆς σου τὸ ποτάμι
σὲ δρόμονο ξεφανίζεται βαθὺν καὶ σκοτεινόν,
κι ὁ κόπος σου ἀνεμόδαρτο τῆς ἐρημιᾶς καλάμι.
Ἄλλοι! σ' αὐτὸν πὸς τ' ὄνειρον τραβᾷ τὸ ἀλαργινόν!....*

*Ὅσοι τὸν πῆραν στοίχειωσαν. . . . .
φαντάσματα πλεούμενα λιτὰ στὴν τρικυμία,
ἢ χάνθηκαν γουρλιάζοντας στοῦ νοῦ τους τὴ νυχτιὰ . . .*

Οι στίχοι ήταν δικοί του· τὸ γράψιμο εἶταν τὸ ἴδιο μὲ τοῦ τετραδίου. Ξαναδιάβασα ἐνῶ ὁ σύντροφός μου, ἀδιάφορος ξεκολουθοῦσεν ἡσυχά τὴν ἀντιγραφή του. Κατόπι ἔπεσα στὴ συλλογή. Οἱ στίχοι αὐτοὶ μ' ἔκαμαν βεθυσμένη ἐντύπωση καὶ θυμοῦμαι πὺν ζητοῦσα τὴν αἰτία χωρὶς νὰ τὴ βροῦμαι. "Αν τοὺς [διάβαζα σὲ κανένα βιβλίο δίχως νὰ ξέρω ἀπὸ ποίονα γράφηκαν θὰ μὲ σταματοῦσαν τόσο; Μήπως εἶταν ἡ πρώτη ἐκείνη ἐκπληξη πὺν προξενεῖ κάθε μισοτέλειωτο στὴν τέχνη, κάθε ἐρείπιο πὺν τὸ συμπληρώνει ἢ τὸ ξανασηλώνει ἢ φαντασία, βλέποντας πολὺ συχνὰ μάρμαρα ὅπου εἶταν λιθάριον, καὶ πατήματα γιγάντων ὅπου περᾶσαν μονάχα νάνοι; Αὐτὸ θὰ εἶταν! Ἡ προκατάληψη βοηθοῦσε τὴν ἀπιστία μου κ' εἶταν δυνατὴ ἢ προκατάληψη. Τί εἶταν αὐτὸς πὺν ἔγραψεν ἐκείνες τὶς γραμμές; Κ' ἢ εἰκόνα του, ὅπως τὴν εἶχα πλάσει ἐγὼ, ἐπέρασε γιὰ μιὰ στιγμὴ μπροστὰ μου. Καὶ νὰ μποροῦσα δὲν ἤθελα νὰ πιστέψω τώρα.

Ἐχει ἓνα βουβὸν ἐγωϊσμό ἢ ψυχὴ πὺν πονεῖ χτυπημένη στὴν περηφάνεια της. Βροῦκει ἀνοστα καὶ μικρά, ὅσα πρὶν δὲν τὴν σταναχωροῦσαν ἢ καὶ τῆς ἀφελαν, εἴτε γιατί ὁ πόνος τὴν ψηλώνει πραγματικά, εἴτε γιατί ἔχει ἀνάγκη νὰ πιστεῖ πὺν κανέναν δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ κατεβῆ στὸ βάθος τῆς λύπης της, ἀφοῦ κανένας δὲν τὴν δοκίμασε. Κι αὐτὸ ἴσως νὰ φέρνῃ τὸ ἀναγαλίσμα ἐκείνο τῆς εὐτυχίας πὺν λουλουδίσει τόσο παράξενον μέσα στὶς βαθύτερες θλίψεις· ἡ ἰδέα πὺν κάτι πολὺ εὐγενικὸ μᾶς χωρίζει στὸ ἐξῆς ἀπ' τοὺς ἄλλους, κι ὁ πόνος τρέφεται ἔτσι κι ἀνεκφυεῖται μάλιν σ' αὐτὴνα τὴν ἀπομόνωση.

Τὸ τετράδιον ἔμεινε ἀνοικτὸ στὴν ἴδια σελίδα. Ἡ ἐνθύμηση τῆς πρωΐνης μου λύπης, πὺν εἶχε μυσδιάσει λίγο μὲ τὸ μονότονον τρέξιμο τῆς πέννας στὸ χαρτί, καὶ κατόπι μὲ τὶς σκέψεις πὺν μ' ἔφεραν οἱ γραμμές ἐκείνες στὸ περιθώριον τοῦ τετραδίου, ξόπνησε πάλιν μέσα μου, μαύρη, στενόχωρη, τυραννική. Ἄφησα τὴν πέννα καὶ μὲ τὸ μᾶτι στηλωμένο κάπου σκεπτόμουννα. Κάτι μ' ἔσφιγγε τὴν ψυχὴ σὲ βαθμὸ νὰ θέλω ν' ἰ κλόψω. Αἰσθανόμουν τὴν ἀνάγκη νὰ πῶ σὲ κάποιονα ὅ,τι μ' ἔκαμε νὰ πονῶ. Σὲ ποιόνα; Γιὰ πρώτη φορά ὅλοι ἐκείνοι οἱ συντρόφοι πὺν ἀνάπνεαν γύρω μου κάθε μέρα τὸν ἴδιον ἀέρα στὴν ἴδια κάμαρα, εἶχαν τὶς ἴδιες ἀσχολίες μ' ἐμένα καὶ προσωρινὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ, μὺ φάνησαν ὁλοτελῆ ξένοι μὲ τὶς τιποτένιες φιλοδοξίες τους, μὲ τὶς κακίες τους, τὰ μικρὰ ἐλαττώματα, τὶς κοινές καὶ περιορισμένες τὶς ιδέες. Κάτι μεγάλο μᾶς χωρίζε τὸν λοιπὸν, εἴμασταν ὅλοι διόλου δι φοροί. Ὁ Κόσμος ἀπλώθηκε μπροστὰ μου ἔρημος.

— Τι κ μεις καὶ δὲ γράφεις, μὺ εἶπε ξαφνικά ὁ σύντροφός μου, δὲν μπορῶ νὰ σὲ φυλ γω, θὰ γυρίσω φύλλο.

Καὶ μὲ κύτταζε μὲ τὸ φρεῖδι ἀνεβασμένο καὶ τὸ χεῖλι στραβὸ ἀπὸ ἀνόητη ἀγανάκτηση. Δὲν τοῦ ἀποκρίθηκα, μὰ ἐκείνη τὴν ὥρα τὰ λόγια του αὐτὰ βεβαίωσαν ἀπελπιστικά τὶς σκέψεις μου. Αἰσθάνθηκα πὺν ἂν τοῦ μολογοῦσα τί ἔχω δὲ θὰ μ' ἐνοοῦσε, ἢ θὰ μὲ γελοῦσε. Κάτι μ' ἔλεγε πὺν σὲ ἐξῆς θὰ εἶμαι μονάχος στὴ ζωὴ κι αὐτὴ ἢ ἰδέα, πὺν μὺ ἔρθε πρώτη φορά στὸ νοῦ, μ' ἐτρόμαξε. Μὲ τὴν ὑπερβολὴ πὺν χαρακτηρίζει τὴ νεύση, εὐκολὴ ν' ἀπελπίζεται ὅσο καὶ νὰ ἐλαῖνη, φαντάστηκα πὺν τίποτα πιά δὲ θὰ μὲ παρηγοροῦσε, πὺν ἢ ὑπαρξὴ μου θὰ σέρνονταν τοῦ λοιποῦ ἄτονη, ἀσυντρόφευτη.

*Καὶ μὺπε ἢ μοῖρα μου ἢ ψυχρὴ: Ὁ Τῆς ζωῆς σου τὸ ποτάμι
σὲ δρόμο ξεφανίζεται βαθὺ καὶ σιοτεινὸ,
κι ὁ κόπος σου ἀνεμόδαρτο τῆς ἐρημίας καλάμι*

Οἱ στίχοι οὗτοι μὺ ἔρθεσαν στὸ νοῦ τὴ στιγμὴ πὺν εἶχα ὁλοτελῆ ξεχάσει τὴν ἀπρόσμονη ἀνάντηση πὺν ἔκαμα στὸ παλιὸ τετράδιον τῆς ἱστορίας. Καὶ εἶταν σὰ μιὰ φυσικὴ συνέχεια τῆς σκέψης μου.

*Κ ἔχω μιὰ λύπη μέσα μου παλιὰ, παντοτεινὴ,
σὲν κάτι νᾶχασα γλυκὸ πὺν πίσω δὲ γυρίζει,
καὶ πὺν ὁ καῦμός του μοναχὰ στὴ σκέψη μου ἀγρυπνεῖ
ἀγιάτρευτος. Καμμιὰ χαρὰ τῆς γῆς δὲν τὸν κοιμίζει.*

Ὁ παράξενος μαθητὴς σηκόνονταν πάλιν μπροστὰ μου βουβός, αἰνιγματένιος σὲν τὸ πεπρωμένο. Τὰ λόγια του μὺ ἔρχονταν στὰ χεῖλη σὲν νὰ εἶταν δικὰ μου λόγια, ἢ σ ν νὰ μὺ μιλοῦσαν ὁ ἴδιος, ποιὸς ξέρει ἀπὸ πὺν, μὲ τὸ δικὸ μου στόμα.

Καὶ φαντάστηκα μιὰ τέτοια μέρα τοῦ Ὀκτώβρη σὲν ἴδια κ' ἄμα, στὴν ἴδια θέση ὅπου καθόμουν τώρα, τὸν ἀνθρωπὸν ἐκείνον, χλωμό, λιγνὸ, μὲ μακρὰ μαθρα μαλλιά καὶ πρόσσωπο Ναζωροῦ νὰ γράφῃ αὐτὶς τὶς λέξεις, ἀκοῖοντας ποιὸς ξέρει ποιὸν ἀνείπωτο πόνον, ἐνῶ οἱ ἄλλοι γύρω του μελοῦσαν ἡσυχῶ, εὐχαριστημένοι, μέτωπα δίχως σκέψη, ψυχές χωρὶς φτερά. Κ' εἶδα, σὲν ἓνα δράμα, αὐτὴ τὴ βουβὴ ἀνησυχία νὰ σέρνῃ ἀψηλὴ καὶ περίλυπη τὸ μαθρα τῆς ῥάσο μέσα στὸς τέσσαρις ἐκείνους γυμνοὺς τοίχους τοῦ σχολειοῦ. Πόσο εἶταν ξένη ἐκεῖ μέσα! καὶ πόσο θλιβερὴ αὐτὴ τῆς ἢ ἀπομόνωση! Καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ μὺ φάνηκε πὺν λύθηκε τὸ μυστήριον πὺν ἔκρυβε τὸν παράδοξον μαθητὴ, πὺν ἀγαποῦσε νὰ μελετᾷ τὸ εὐαγγέλιον καὶ νὰ λέγῃ πὺν μοιάζει τοῦ Χριστοῦ. Τὸν αἰσθανόμουν τώρα μέσα μου. Ἦρθε σ' ἂν κάποιος πὺν τὸν φώναζε καὶ πὺν μ' ἀκουσε. Ἡ λύπη μ' ἔκαμε νὰ τὸν καταλάβω. Γιὰ τοὺς ἄλλους εἶχε σβυστεῖ πιά τὸ εἶδωλον. Τώρα ἀναστήνονταν στὴν ψυχὴ μου μὲ μιὰ σοβαρὴ ζωτικὰ καὶ παράξενη ἔμορφη. Καλλίτερα! Ἐκείνοι τὸν εἶχαν διεῖ μὰ δίχως νὰ τὸν καταλάβουν, ἐγὼ τὸν κατάλαβα χωρὶς νὰ τὸν ξέρω.

Ἐξω οἱ πρώτες πνοές τοῦ βοριά σέρωναν τὰ κίτρινα φύλλα τῶν δέντρων. Μιὰ λεπτὴ βροχὴ ξάνοιγε τὴ βαρεῖα μυσωδιὰ τῶν κυπαρισσιῶν πὺν ἀνέβαιναν ἀπ' τ' ἀνοικτὸ παράθυρον σὲν κάποιονα λησμονημένη νεκρικὴ ἐνθύμηση. Βαθιὰ στὰ ἀκροσώματα μερικὲς γραμμές κίτρινὸχλωμὲς ἐσχίζαν τὰ μολυβένια σύννεφα ἀπάνω ἀπὸ τὴ γκρίζα θάλασσα. Καὶ ὑποσχέθηκα στὸν ἑαυτὸ μου νὰ βασιτάξω μυστικὴ τὴ μεταμόρφωση πὺν πέτυχαν στὴν ψυχὴ μου οἱ λίγες ἐκείνες γραμμές οἱ χαρὰ γμένες μὲ μολύβιν στὸ περιθώριον τοῦ παλιοῦ τετραδίου. Ὅταν ξανάρχισα τὴ δουλειὰ μου ἐνοιωθα κάτι μέσα μου πὺν δὲν εἶχα πρὶν, σὲν ἓνα προαίσθημα πὺν θὰ βάραινε στὴ ζωὴ μου ὁ ἀνθρωπὸς ἐκεῖνος πὺν τὸν ἐγέλασα χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζω.

(Ἐχει συνέχεια).

ΠΡΩΤΕΣ ΠΕΝΙΕΣ

Κάτω απ' αυτόν τὸν τίτλο, θὰ δημοσιεύουμε πάντα τὶς πρώτες λογοτεχνικὲς προσπάθειες τῶν νέων μας κ' ἐκείνων ποὺ, φτασμένοι ἀργὰ μέσα στὸν κόσμο τῆς ἰδέας, δὲν πρόφτασαν νὰ μορφώσουν ἀκόμη κάποιο ἀνώτερο καλλιτεχνικὸ γούστο. Μιὰ τέτοια φιλοξενία τὴ θεωροῦμε καθήκον μας. Φρονοῦμε πὺς ἕνας λαὸς προσδεῖται, ὅταν γεννᾷ παιδιὰ ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς μεγάλους γιὰ νὰ τοὺς ξεπεράσουν μιὰ μέρα, κι ὅταν μορφῶνῃ μεγάλους ποὺ δὲ ντρέπονται νὰ διδάχων ἀπ' τὰ παιδιὰ.

Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ ΜΟΥ . . . .

*Ἀπρίλης. Πασχαλιές, πουλιά, γαλάζιο, μαϊστράλι,
βουνάκια ἡλιοπερέχρια, θάλασσα σμαραγδένια.
Ἀηδόνι ἔγεινε ὁ Ἔρωτας κι ἀπ' τὸ κλαρί του ψάλλει
τὴν κόρη ποὺ τὸν μάγεψε μὲ βλέμματα αἰθερόνια...*

*Τοῦ κάκου. Στὸ κρεβάτι μου, θαρρεῖς, μ' ἔχει δεμένο
ἢ Ζέστη ἢ κακομάγισσα μὲ ἄλυτες ἀλυσίδες.
Τοῦ κάκου γιὰ ταξίδεμα σ' ὕψη κρατῶ ἀνοιγμένο
δεξιέρι ἀσπιλοσέλιδο. — Μοῦσα, γιὰ πὺς μου τί εἶδες;*

*— Τίποτα. Ὅλα ἔτανε κοιτὰ κι ὄλα χιλοειπωμένα.
Δὲν ἦρθε ἢ ὦρα ποὺ θαρθῆ. Δὲ σήμανε ἢ καμπάνα
ποὺ θὰ μᾶς ψάλλῃ τᾶψαλτα τραγοῦδια τάνθισμένα,
τᾶψαλτα καὶ τᾶγρίκητα τραγοῦδια αἰθεροπλάνα.*

*Κ' εἶπα κ' ἐγὼ — Μὴ θάμβεσαι, Μοῦσα, γι' αὐτὸ ἀφοῦ θᾶσθη
Μὰ ὡς ποὺ νάρθῃ ψιθύριζε παράμερα κανένα
αἰγὸ τραγοῦδι τοῦ ἔθνηκοῦ δοξολογουμένου Μάρτη,
κάτι παλιούς, παλιούς καημούς κι ὄνειρατα εἰπωμένα.*

1918

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΟΣΟΙ ΖΩΝΤΑΝΟΙ

Εἶχαμε καθήκον ν' ἀναγγεῖλομε τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Περιοδικοῦ μας καὶ νὰ ἐκθέσοιμε αἱ δυὸ λόγια τὸ πρόγραμμά του σ' ἐκείνους ποὺ μὲ τὰ φῶτα τους μποροῦνε νὰ πλαταῖνουν καὶ νὰ βαθαῖνουν τὸ νόημα τοῦ «Λόγου».

Τὸ γράμμα ποὺ τοὺς στείλαμε ἔφερε τὰ πιὸ ἐνθαρρυντικὰ ἀποτελέσματα. Οἱ περισσότεροί, σχεδὸν ὅλοι, δικοὶ μας καὶ ξένοι, μᾶς ἀπάντησαν μὲ ἄδολο ἐνθουσιασμό καὶ αἱ λόγια τόσο κολακευτικὰ ποὺ ξεπεροῦνε κάποτε τὴν ἀληθινὴν ἐκτίμησιν προσώπων καὶ πραγμάτων. Τοὺς ἐχαριστοῦμε πολὺ, πάρα πολὺ. Καὶ δημοσιεύοιμε τὰ γράμματά τους στη σειρά ποὺ τὰ πήραμε — μονάχα δυστυχῶς τὰ γράμματα ἐκείνων ποὺ μᾶς τὸ ἐπέτρηναν — σὰ μιὰ φωτεινὴ σειρά προσκόπων στὸ δύσκολο δρόμο ποὺ ἀρχίζοιμε.

Ἀγαπητέ μου Μπεκέ,

Δὲ θυσοῦμαι ἀπὸ ἔδω καὶ δυὸ χρόνια, νὰ δοκίμασα χαρὰ πιὸ ζωηρὴ, ἀγνή ἀπὸ κάθε ἰδέα ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἀπ' ἐκείνηνα ποὺ μοῦ προξένησε τὸ γράμμα σου ποὺ προσκαλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς σκέψης, τὸ γράμμα σου αὐτὸ ἢ καλλίτερα τὸ κούνημα τοῦ χεριοῦ σου ποὺ ἔδειχνε τὸ μέλλον.

Διάλεξες γιὰ τὸ περιοδικό σου ἕναν τίτλο ποὺ συνοψίζει τὴ δουλειὰ τῶν ἀγρυπνιῶν σου, ποὺ ἐκφράζει μὲ μιὰ λέξη ὅλο ἐκεῖνο τὸ παρελθὸν τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς πάλης ποὺ σ' ἀκολουθεῖ ὅταν προχωρῆς, σὰ μιὰ λεγὸν δόξα. Τὴ δόξα αὐτὴ δὲν τὴν καθιέρωσαν ἴσως ἀκόμα τὰ ξεραμένα κεφάλια κ' οἱ ἀνόφελες καρδιές οἱ σκορπισμένες σὰ σκελετοὶ πτεροδακτύλιν, μέσα στις κρύες σάλλες μερικῶν συντροφιῶν, ποὺ τιτλοφοροῦνται σοφές, εἶναι ὅμως πραγματικὴ γιὰ μᾶς ποὺ περιφρονοῦμε τὶς ἐπίσημες ἐπιδείξεις καὶ τοὺς στερεότυπους λόγους, ξέροντας μονάχα νὰ χειροκροτοῦμε τὴν ἀξία ἔξω ἀπ' τοὺς συλλόγους, ὅσο φιλολογικὸι κι ἂν νομιζοῦνται, κι ἀπ' τὶς ἀκαδημίες, ὅσο κλειστὲς κι ἂν μνήσκουν ἐκεῖ κάτω.

Τὴ συνεργασία μου, ποὺ μὲ ζητεῖς μὲ τόση λεπτότητα, σοῦ τὴν ὑπόσχομαι μ' ὅλη μου τὴν καρδιά καὶ σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ μοῦ δίνεις νὰ κάμω τὸ καθήκον μου ἀπέναντί σου. Ποτὲ σὲ βεβαιοῦ δὲ λυπήθηκα τόσο γιὰ τὴν πνευματικὴ μου γέμνια ὅσο αὐτὴν τὴν ὦρα ποὺ δὲν ἔχω νὰ βάλω στὴ διαθέσιν σου παρὰ μονάχα ἕνα φτωχὸ μικρὸ μυαλό, τὸ πιὸ συνειθισμένο καὶ τὸ πιὸ ἀμάθητο τοῦ αἵωνα μας. Θὰ σοῦ στέλνω, πάντα μερικὰ μου ἄρθρα γιὰ νὰ τὰ διαθέτῃς ὅπως θέλεις. Πίστατέ με πὺς δὲ θὰ παύσω ν' ἀγαπῶ σ' ἔσένα τὸν ἀνθρώπο τὸν εὐγενικό καὶ τὸν ἀνθρώπο τὸ μεγαλοπρῶκισμένο, ἂν, κρίνοντας τὰ γραφήματά μου ὅπως ἀλήθεια τὸ ἀξίζουν, τὰ διενθύνῃς στὸ καλὸν τῶν σκουπιδιῶν ἀντὶ νὰ τὰ στείλῃς στὸ τυπογραφεῖο.

Σ' ἔφορξίω, ἀγαπητέ μου Μπεκέ, νὰ συγκεντρώσῃς ὅλο σου τὸ θάρρος κι ὅλη σου τὴν ἐπιμονή. Τὸ περιοδικό σου ποὺ θὰ τραβήξῃ μπροστὰ σὲν πρόσκοπος θὰ θεωρηθῇ σὰν ἕνα κακούργημα μέσα στὴν κοινωνία τῶν τυφλῶν καὶ τῶν ἀ-

ναλφάβητων όπου ζούμε. Μόλις διή το φως οι φαύλοι θα τὸ σύρουν στὸ σκομὴν τῆς ἀτιμίας. Κι' ὅλοι! ἐπίτροποι, ἐπιεικόκοποι, μπακάληδες πὸν εὐτοχειροτονιοῦνται ὀδηγήτορες συνειδήσεων, εὐκαλὶχια μὲ μέτωπα στενὰ σὰν τ' ἐξιδόξεις τους, κερδοσκόποι ἀκάθαρτοι μὲ δάχτυλα φορτωμένα μαλίματα καὶ μὲ ψυχὴ λακέδων, κυρίες πῶχον ἐλλομα ἀπὸ κανένα γυμνάσιο γιατί διάβασαν τὸν Κοραῖ καὶ ἄκουσαν νὰ γένεται λόγος γιὰ τὸν Ὅμηρο, μαθητὲς κατηχημένοι ἀπὸ τις ὑπνοφόρες ρητορίες τῶν ἀποκτηνοτῶν τους, ὅλοι αὐτοὶ θὰ σηκώσουν ἀντίκρουσον σὰν ἓνα κάστρο φρίκης τὰ σκοιὰδια τοῦ νοῦ τους καὶ τις ἀποτρώπαιες ραδιουργίες τῶν δουλικῶν ψυχῶν τους. Μὴ σταθῆς ὁμως στὸ δρόμο σου καὶ μὴ σὲ κάμη νὰ δειλιάσης ἢ γενιὰ αὐτῆ τῶν βαιράχων, γιατί ἔχουν μονάχα τὸν ἀριθμὸ καὶ τίποτα ἄλλο. Θὰ σοῦ φθάσῃ νὰ σηκώσης τὸ χέρι γιὰ νὰ τοῖς διῆς ὅλους τους νὰ χαθοῦν, ὅπως τοῖς εἶδα κ' ἐγὼ, σὰν ἀνανδροὶ καὶ σὰν λαγοὶ πὸν εἶναι.

Εἶμαι πάντα δικός σου καὶ θὰ εἶμαι μαζί σου σὲ κάθε περίπτωση. Οἱ ἐχθροὶ σου θὰ εἶναι καὶ δικοὶ μου ἐχθροὶ οἱ λύπες σου θὰ εἶναι καὶ δικές μου λύπες. Μὰ θὰ ξεχάσουμε κ' οἱ δυὸ μας τις ἀτιμίες τῶν ὀλισθοδρομικῶν, ἐσὺ μὲ τις σπαθιές σου θὰ μοιραῖζης, ἐγὼ μὲ τὴν εὐτυχία νὰ σὲ βλέπω νὰ λυγρῆς, νὰ νικᾷς, καὶ νὰ τραβᾷς ἀνθρώπους στὸ ἔμορφο μεταρρυθμιστικὸ σου ἔργο.

Πάντα μαζί σου στὴ χερὰ ὅπως καὶ στίς λύπες.

JEAN ELLE

Ἀγαπητέ μου Κύριε Μπεκέ,

Εἶμαι κατενθουσιασμένος γιὰ τὴν πρωτοβουλία σας κ' ὑπερβολικὰ κολακευμένος γιὰ τὴν προσοχὴ πὸν δώσατε στὸ ἀτομὸ μου.

Εἶσθε ἀπὸ ἐκείνους πὸν διακρίνουν μέσα στὴν πολιτικὴ σύγχυση καὶ στὴν ἀστάθεια τῆς καθημερινῆς ζωῆς τὴν ἐσωτερικὴ σχέση τῶν συμβάντων καὶ πὸν ἐπιδιώκουν ἀδιάκοπα ν' ἀναπτύξουν τὴν ψυχὴ τῆς ἀνθρωπότητας. Ἔτσι καταλαβαίνω τὴν προσπάθεια, καὶ γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἀγίνει στὴ διάθεσή σας τὰ φτωχὰ μέσα πὸν διαθέτω πότε ποτε.

Σὰς σφίγγω μ' ὅλη μου τὴν καρδιά τὸ χέρι.

Λ. ΛΑΓΟΣ

Ἀγαπητέ κ. Ὁ Μπεκέ,

Τὸ γράμμα σας μ' ἐνθουσίασε. Χρόνια ὀνειρευόμουν γιὰ τὴν πόλη μας, ὅπου ἡ τέχνη εἶναι μιὰ παραριχημένη ἀπόκληρη πὸν τὴν ποδοπατῆ ὁ πρῶτος χρυσοφορεμένος ἀχθεφόρος, ἓνα ἔργο σὰν τὸ «Λόγος» ὅπως μοῦ τὸν ἀναγγέλετε, ἀγνό, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἀκάθαρτη κερδοσκοπία, μὲ τὸ μοναδικὸ καὶ παληκαρίσιο σκοπὸ νὰ ὑποστηρίξῃ, μὲ κάθε θυσία, τις νέες ἰδέες, πὸν τις ἔπαιγε τόσον καιρὸ ἀπ' ἓνα μέρος τ' ὄκνὸ ὀπισθοδρομικὸ κοπάδι τῶν μετριοτήτων καὶ τῶν μυσοπιῶν πὸν τις ἀποθρόωνε κάθε μέρα περισσότερο ἡ σιωπὴ τῆς ἀληθινῆς ἀξίας, κ' ἀπ' τ' ἄλλο ἡ ἀμάθεια κ' ἡ ἀδιαφορία τοῦ κοινού.

Καὶ τ' ὄνειρό μου, τὸ πολὺ μου κ' ἀγαπημένο ὄνειρο πῆρε τώρα ζωὴ καὶ

σχήμα! Νὰ ξέρετε πόσο σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀναγάλιασμα αἰσθάνθηκα ἡ ψυχὴ μου στὸ χαρμόσυνο αὐτὸ σημεῖο, πὸν καταδεχθήκατε τόσο εὐγενικὰ νὰ κρούσετε, περνώντες κ' ἀπ' τὸ θλιβερό μου κ' ἀνήλιαγο ἐρημητήριο!

Μὲ κολακεῖ ἡ γενναία πρόκλησή σας, ἂν καὶ μὲ τρομερὴν κάπως τὸ δύσκολο ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο μὲ κολιτῆ νὰ πιλεμήσω στὸ πλάϊ σας. Καὶ δὲ θὰ βρῆτε παραξένο αὐτό, πὸν σὰς λέγω, λογαριάζοντας πόσο φτωχὰ εἶναι τὰ ἐφόδια μου γιὰ μιὰ τέτοια πορεία καὶ πόσο καίει ὁ μεγάλος ἄερας τὰ μαραμμένα πνευμόνια, πὸν συνείθισαν, χρόνια τώρα, στὴν ἄρρωστη ἀτμοσφαιρὰ τῶν τσαύρων τοίχων, στὴ λησμονιὰ καὶ στὴ σιωπὴ. Μὰ νὰ ἦστε βέβαιος πὸς κ' ἂν μὲ ξεχνοῦσατε, χωρὶς νὰ τὸ θεωρήσω λάθος σας ἢ νὰ μὲ παρῆξῃ τὸ παραμικρὸ ἓνα τέτοιο ξέχασμα, πὸν θὰ τὸ ἔκρινα πολὺ φυσικὸ, θὰ ἐρχόμουν νὰ σὰς εὐρω μ' ὅλη μου τὴν ἀδυναμία, γιὰ νὰ ἐνώσω κ' ἐγὼ (ὦ! σιγά, πολὺ σιγά, τόσο σιγά ὥστε νὰ μὴν ἀκοῖσμαι, θὰ μοῦ ἐφθανε μονάχα νὰ θαρρῶ πὸς κάμω κ' ἐγὼ κάτι) τὴν ἀσθενικὴ μου φωνὴ στὴν πολύχορδη συναυλία τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ὀραίου, πὸν μὰς ἐτοιμάζετε.

Ἐκείνος, πὸν ὀνομαζετε μὲ τόση ἐπιείκεια τάλανιά μου — ἐγὼ θὰ τᾶλεγα φιλότιμες προσπάθειες, τόσο μονάχα — τὴν βάζω στὴ διάθεσή σας μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ σὰν ἓνας καλὸς στρατιώτης τῆς ἰδέας, πὸν ἔχει μονάχα χέρια καὶ κανένα ὄνομα, περισσότερο ὁμως κ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ, τὸ μόνο πράγμα, πὸν μοῦ φαίνεται νὰ ἔχω, τὴν καλὴ μου θέληση καὶ τὴν ἀγάπη μου, ἔτοιμη σὲ κάθε θυσία στὸ πλεῖρό τῶν φίλων ὅταν σημάνουν οἱ ὄρες οἱ πικρὲς τῆς ἀχαριστίας καὶ τοῦ μίσους.

Δικός σας
Λ. ΠΡΑΣΙΝΟΣ

Ἀγαπητοὶ μου κύριοι,

Ἀπὸ καιρὸ τώρα παρακολουθῶ μὲ ἐνδιαφέρον τὴν προσπάθειά σας γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ «Λόγου». Χαίρομαι πολὺ, πὸν τὸ κατορθώσατε.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰ πρόσωπα, πὸν ἀνέλαβαν τὸ ἔργο, δὲν ἀμφιβάλω γιὰ τὴν ἐπιτυχία, τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν ἔποψη τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Εἶμαι βέβαιος, πὸς θὰ συγκεντρωθῇ τριγύρω σας ὁ,τι προοδευτικὸ, ὅτι λυινοητικὸ στοιχεῖο ἔχει ἡ κοινωνία μας.

Ὅσο γιὰ μένο, ἔχω ὅλη τὴν ἐπιθυμία νὰ συνεισφέρω κ' ἐγὼ κάτι στὸ εὐγενικὸ σας ἔργο, ἂν καὶ εἶναι δύσκολο σήμερα νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὴν ἐπιστημονικὴ κίνηση, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ πῆ κάτι καινούριο.

Ὅπως δήποτε ἔμπρὸς, καὶ θάρρος!

Μὲ τιμὴ καὶ ἀγάπη
ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Κύριε,

Τὸ γράμμα, πὸν μ' ἐστίλατε, δὲν εἶναι γράμμα, εἶναι μανιφέστο, πὸν κρούει μέσα στὴ θεληματικὴ του ὀλιγολογία ὀλόκληρο ἓνα πρόγραμμα τέχνης καὶ ἐνεργειᾶς.

Τὴ συνεργασία μου τὴν ἔχετε, ἀφοῦ τὴν ἀπαιτεῖτε. Θὰ εἶμουν εὐτυχῆς ἂν ἔβαζα κ' ἐγὼ τὴν πέτρα μου στὸ φιλολογικὸ οἰκοδόμημα, ποὺ σχεδιάζετε.

Νὰ φωτίσῃ κανεὶς τὸ κοινὸ, νὰ τοῦ δείξῃ τοὺς ἄμετρος κι ἀντίθετους δρόμους τῆς νεώτερης σκέψης, νὰ τὸ σχετίσῃ, μὲ μιὰ λέξη, μὲ τὴ σύγχρονη ἐξέλιξη, νὰ εἶα πρόγραμμα, ἕνα πλατὺ πρόγραμμα, ποὺ μόνον ἡ μεγάλη σας ἀρμοδιότητα μποροῦσε νὰ σκεφθῆ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ. Στους καιροὺς αὐτοὺς τοῦ ψυχροῦ λογαριασμοῦ καὶ τοῦ ἀποκρουστικοῦ θετικισμοῦ, τὰ καλλιτεχνικὰ ζητήματα φαίνονται νὰ παραμερίζουν μπρὸς στὶς κοινωνικὲς ἀσχολίες. Καὶ χρειάζονται, γιὰ νὰ ξαναζήσῃ τὸ ὄραϊο, τάλαντα βαθιὰ κι ἀληθινὰ, ἐνθουσιασμοὶ παθητικοὶ καὶ φλογεροί.

Ὁ «Λόγος» εἶναι ἀλόκληρος, ἀλήθεια, πρόγραμμα. Εἶναι ἡ πιὸ ἐπιτυχημένη διατύπωση, ποὺ συνοψίζει μέσα στὴν ἐγγλωττὴ συντομία ἀλόκληρον ἕναν ὁρίζοντα ἀλήθειας καὶ μεγαλείου.

Τὸ λόγο θὰ τὸν διοψήμῃ ν' ἀντιπροσωπεύεται μέσα στὶς σελίδες σας, ἀπὸ μιὰ κλειάδα δυνατῶν ταλάντων, ποὺ θὰ φωνάζουν τετράσηλα τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα ποὺ εἶναι πάντα ἀληθινὸ καὶ πάντα ὄραϊο:

«Ἡ Τέχνη γιὰ τοὺς Νέους

Ἡ Τέχνη γιὰ τοὺς Νέους.»

DARIO NAMBÌE

(Συνέχεια στὸ ἄλλο φυλλάδιο.)

ΜΙΑ ΥΠΟΔΟΧΗ

Τὸ Σάββατο, 3 τοῦ μηνός, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης ποὺ θὰ ἔκαμναν στὰ γραφεῖα μας οἱ ἀεροπόροι κ. Τσιριγῶτος καὶ Φράγκος, διοργανώσαμε μιὰ ὁμορφὴ ἐθνικὴ ἀπογευματινὴ τελετὴ μὲ μουσικὴ καὶ φιλολογία. Ἡ αἴθουσά μας εἶταν στολισμένη ἀνάλογα μὲ τὸ σκοπὸ καὶ γεμάτη ἀπὸ κυρίες καὶ κύριους ποὺ μ' ὄλη τους τὴν καρδιά ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ἔργου μας. Ὑστερ' ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸ μας Ὑμνο ποὺ μὲ τὴ συνοδεία τοῦ πιάνου ἔφαλλαν ὅλοι μαζί οἱ παρευρισκόμενοι, ὁ διευθυντὴς μας κ. Ὁ. Μπεκὲς ἀπήγγειλε διάφορα ποιήματα του, ποὺ ἐκορύφωσαν τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ ἀκροατήριου.

Ὁ χαριτωμένος βαρύτονος κ. Ἀργύρης μὲ τὴν πλούσια φωνή του τὴν ὀλοκάθαρη καὶ γεμάτη γλῶσσα μᾶς τραγούδησε μ' ὄλη του τὴν τέχνη ἀπὸ τὴν Lucrezia Borgia καὶ τὴν Ebrea, καθὼς καὶ τὸ «Σμυρναϊκὸ Τραγούδι» τοῦ Τιμ. Ξανθοπούλου, ποὺ σκόρπισε εὐχὴ ἑλληνικῆς συγκίνησης.

Βιολὶ μᾶς ἔπαιξε ὁ κ. Θεο. Βλαχόπουλος. Τὰ δύσκολα ἀριστο-υργήματα τοῦ Tartini καὶ τοῦ Tchaïcovsky ἀποδωθήκανε μὲ τὴν πιὸ αὐστηρὴ ἀκρίβεια. Ὁ νεαρὸς βιολιστὴς εἶναι πολὺ γνωστὸς στους καλλιτεχνικοὺς μας κύκλους. Ἴσως οἱ πολλοὶ ν' ἴ μὴ φθάσουν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν πραγματικὴ τέχνη ποὺ κρύπτεται μέσα στὰ δάκτυλά του. Κανένας ὅμως ἀπ' ὄσους τὸν ἀκοῦν, δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ πὸς ἡ δοξασί του εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴ μαγικὴ δύναμη τῆς συγκίνησης, τοῦ θεικοῦ αὐτοῦ δώρου ποὺ κάμνει τοὺς μεγάλους καλλιτέχνες.

Ὑστερ' ἀπ' τὸ βιολὶ ἀκούσαμε τὴν ὁμογενῆ Λδα Μαίρη-Σώνια Ταμπάση, ἕνα νέο φωνητικὸ τάλαντο, ποὺ τὸ παρουσιάζουμε στὸ μουσικόφιλο κόσμον μας, μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση.

Μᾶς τραγούδησε ὅλο ἀπ' τὸν Puccini.

Ἡ ἀφήγηση τῆς Μιμῆς (Racconto di Mimì) ἀπὸ τὴ Μπόέμ, ἀριστοτέχνημα γεμάτο χρωματισμούς, ἀποδώθηκε τέλεια.

Τὸ «air de la Tosca» τὸ ἀθάνατο παρ'όνο ποὺ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ δοκιμαστικὰ κομμάτια γιὰ τὸ δραματικὸ «soprano» τὸ συνώδεψε μὲ ὅλο τὸ απαιτούμενο δυνατὸ πάθος.

Ἐντύπωση ἔκαμαν οἱ τεχνικὲς μεταλλαγῆς καρδιάς ποὺ μετανοεῖ πότε μὲ χαϊδέματα βελούδινης φωνῆς καὶ πότε μὲ χεῖμαρρο ἀπὸ ἤχους γεμάτους ἀπὸ τὸν δραματικώτερο τονισμό, στους στίχους ποὺ μετανιώνει ἡ Μανόν.

Φωνὴ τόσο πλούσια, τόσο ἐκτεταμένη, τόσο ὁμογενῆς, μὲ τέτοιο γλυκὸ μέταλλο καὶ τόση εὐκολία στὰ χρωματικὰ περάσματα, μὲ καθαρῶτατη ἀπαγγελία ἀκόμη καὶ στὶς πιὸ ἀψηλές νότες καὶ στους πιὸ στρυφνοὺς χρωματισμούς, εἶναι προωρισμένη γιὰ τὸ ἀληθινὸ καὶ ἀνόθευτο bel-canto, ἐκεῖ ποὺ τόσο θετικὰ τὴν ὀδηγεῖ ἡ Λδα Inès Rolla, ἡ πιστὴ τῶν ἀντιπρόσωπος.

Ἡ συνοδεία στὸ πιάνο ἔγινε ἀπὸ τὸν νεαρότατο Περ. Στεφόπουλο, ἄλλο ἔξοχιστὸ ἀστέρι ποὺ πρόβαλε στὸν καλλιτεχνικὸ μας ὁρίζοντα καὶ ποὺ γεμάτο ἀπὸ λάμψη καὶ δύναμη τρέχει γιὰ τὸ Ζενίθ του.

Κι ἀνάμεσα στὸ πλούσιο μουσικὸ σύμπλεγμα, ἡ ποικιλόμορφη Μούσα τοῦ διευθυντῆ μας κ. Ὁ. Μπεκὲς, ἔραϊνε μὲ σπάνια ἐπιτυχία τὰ μυρωδάτα ἄνθη τῆς. Ὑστερ' ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ Σονέτα ποὺ ψάλλουν τίς ἐλπίδες τῆς ρημιωμένης Ἡπείρου τῆς αἰματοποτισμένης Μακεδονίας τίς χαρῆς, καὶ τῆς τρεμόρροφτης Θράκης τὰ ὄνειρα, ἀκούστηκαν, πιὸ ζωηρῶς ἀπὸ ζωντανές, πολλῆς εἰκόνας τῆς ἀνατολίτικης ζωῆς καὶ τοῦ τουρκικοῦ περιβάλλοντος, κι ὁ ποιητὴς τελείωσε μὲ τίς ὀλόδροσες ζωγραφιῆς τῶν ἀντικειμένων ποὺ εἶναι γύρω μας ἢ τῶν ἀλόγων συντρόφων τῆς ζωῆς μας ποὺ μοιραζονται τίς θλίψεις καὶ χαρῆς μας καὶ ποὺ μᾶς δίνουν ἀφορμὴ, μὲ τὰ ἀφελῆ ἐνστικτὰ τους, γιὰ μιὰ ἑλαφρὴ φιλοσοφία ποὺ μᾶς κάνει νὰ περάσουμε μερικὲς εὐτυχισμένες στιγμῆς.

ANAXPONISMΟΙ

Μιὰ πρωϊνὴ ἐφημερίδα σταναχωρέθηκε ποὺ ἔγινε πρόταση νὰ στηθῆ στὸν Πάπα μνημεῖο τιμητικὸ, γιὰ τίς προσπάθειες του γιὰ τὴν εἰρήνη.

Νομίζουμε πὸς δὲν εἶχε θέση μιὰ τέτοια φανατικὴ ἐκδήλωση, τὴ στιγμὴ ποὺ τοῦ Πάπα πνευματικὰ παιδιὰ εἶναι οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ αἷμα τους γιὰ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσουν τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μας ὑπόσταση, καὶ ποὺ τὸ ρωμαϊκὸ δὲν ἔχει τίποτα νὰ φοβηθῆ ἀκόμα κι ἀπὸ τὴν πιὸ φοβερὴ καὶ δόλια προπαγάνδα.

Ἡ ἐφημερίδα ποὺ ξεχνᾷ σὲ ποιὸν αἰῶνα ζοῦμε καὶ ποὺ ἀψηφᾷ τίς ιδέες ποὺ θ' ἴ κυριαρχίσουν ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν τὸν πόλεμο, ἔπραξε διαφορετικὰ νὰ ἐξε-

τάση τὸ ζήτημα καὶ νὰ μᾶς διαφωτίσῃ ἂν ἀξίζει ἡ ὀχλιότης τιμῆ στὸν Πάπα. Κι ἂν τοῦ ἀξίζει, γιατί νὰ μὴ δώσῃ κι ὁ Ἕλληνας τὸν δβολό του γιὰ ἓνα δίκαιο ἔργο; Ὡς πότε πιά ἡ μεσαιωνικὴ αὐτὴ ἀποκλειστικότητα ποὺ δὲν κίβινι ἄλλο παρὰ νὰ μᾶς ρίχνῃ πίσω μὲ τὴν ἀποστροφὴ ποὺ μᾶς ἐμπνέει γιὰ κάθε τι ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴ Δύση, ὅσο ἀψηλό, ὅσο εὐγενικό, ὅσο δίκαιο κι' ἂν εἶναι. Ἄς μὴ ξεχνῶμε πὼς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ Παπικὴ διαπλομεία μὲ τοὺς δαιμόνιους καρδιναλίους τῆς καὶ τὴν τελεία τῆς διοργάνωσῃ βρίσκονταν οὐ συνεννόησι μ' ἄλλες τίς εὐρωπαϊκὲς αὐλὲς γιὰ τὴν κατάπαυσι τῆς αἱματοχυσίας καὶ ἀνύψωσι τὸ γόητρο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας σ' ἀφάνταστο βαθμό, ὁ δικός μας Πατριάρχης ροχάλιζε πάνω στὰ πτώματα τοῦ ποιμνίου του, ἔδωχε τὴ Σύνοδο του καὶ παρέδινε στὴν αἰσχρότερη σπατάλη τὴν Ἐθνικὴ μας περιουσίαν, μέσα στοὺς κομμικοτραγικὸς διθέραιμους τῆς ἴδιας αὐτῆς ἡφμερίδας, ποὺ τρέμει τώρα γιὰ ἀνέπορτες σκιὰς ξενικῆς προπαγάνδας.

I. X.

Ὁ Λόγος εἶναι ἐλεύθερο βήμα, γιὰ ὅσους αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξωτερικεύσων τὴ σκέψῃ τους καὶ τὴν καρδιά τους. Τὰ ἔργα τὰ γραμμένα σὲ ξένη γλῶσσα — θεωροῦμε ξένη καὶ τὴν καθαρεύουσα — θὰ μεταφράζονται γιὰ νὰ δημοσιευθοῦν, στὴ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ Λόγος ἀναγγέλλει ἢ κρίνει, ἀναλόγως μὲ τὴ σπουδαιότητά του, κάθε βιβλίον, φτάνει νὰ σταλοῦν στὴ γραφεῖά του δυὸ ἀντίτυπα τοῦ ἔργου. Τὰ ἄρθρα κ' οἱ κριτικὲς ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀτομικὴ γνώμη ἐκείνου, ποὺ τὰ ὑπογράφει.

Ὁ Λόγος δέχεται πολὺ πρόθυμα ν' ἀλλάξῃ τὸ φύλλον του μὲ τὸ φύλλον κάθε περιοδικοῦ καὶ κάθε ἡφμερίδας, δικῆς μας ἢ ξένης.

Ὁ Λόγος δέχεται στὸ σαλόνι του — Πέρα, Ἀρσλὰν σοκάκι, ἀριθ. 5 — κάθε Παρασκευὴ ἀπόγευμα, ἀπὸ τίς 3 ὡς τίς 8, ὅσους γνωστοὺς ἢ ἀγνωστοὺς ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἔργο του. Ἄλλες ὥρες γραφτίου: Δευτέρα καὶ Τετάρτη, 5—8, μετὰ τὸ μεσημέρι.

Συνδρομὴ: στὴν Πόλῃ, γιὰ ἓνα χρόνον, γρ. 200 — στὸ ἐξωτερικόν, γιὰ ἓνα χρόνον γρ. 50. Γιὰ ἔξη μῆνες, τὰ μισά.